

IYAR OLBRACH
ZEMĚ BEZ JMÉNA
OTTO GIRGAL V PRAZ

IVAN OLBRACHT:

ZEMĚ BEZ JMÉNA
REPORTÁŽE Z PODKARPATSKA

1932

OTTO GIRGAL - PRAHA XVI.

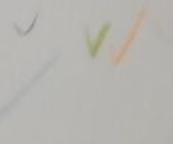
vyhrazena!

Vedoucím k
2 hory země bude jiná-
m, jelž jede a mohlo o
jednotce, kdežto Semík

130 ~~16~~

1282 / III

Z fotografií Růžka Janáčka
v ed. 278-280

Verba Graes

VESNICE XI. STOLETÍ.

(Janov a dal 6. 1932, i 11, 9. 4., v. 232-233 je, k. 164, v. 174)

(Janov a dal 6. 1932, i 11, 9. 4., v. 232-233 je, k. 164, v. 174)
Kus zmačkaného papíru, který sěma chystáte vhoditi do kamen. To jest krajina.

Tak zvrásněná a členitá: hory na horách a rokle v roklích. V údolích a stržích jest mnoho vodních toků, pramenů a bystřin, jejichž průhledná voda v tůních má barvu olivínů a vltavínů. Na úpatích rostou bukové a smrkové lesy, ale ty vzhůru do hor přecházejí v prales, který jest temný, zapáchá tlením a je k tesknosti tichý. Mrtví zde nedovolují růsti živým. Vyvrácené a trouchnivé stromy pokrývají půdu, a jejich větvovím, kořáním a mladými kmínky, které se mezi nimi derou k vzduchu, je možno proklestiti se jen se sekerkou v ruce; z kmene prastarého buku, který zemřel stoje, vyrůstají smrčky určené k zahynutí: a šlápněli noha na zdánlivě zdravou větev, rozpadne se ta v troub — co zde leží se jí ještě nedotklo ani zvířetani člověk. Silní nedovolují žít slabým; i mezi zvířaty. Zde se udrží pouze jelen, srnec, černá zvěř, divoká kočka a medvěd; orel, luňák, káně a jestřáb. Ti, kdož chodí se zbraní stále připravenou; nebo ti, kdož jsou tak nepatrní, že nestojí za povšimnutí: houby, plavuně a hmyz. Drobného zvířectva zde neuvidíte, bylo

100 metr., 00.6.1932, v. 232-233 je, k. 164, v. 174
komplex základního kvadrantu, Janov a dal 6.
1932, i 11, 9. 4., v. 232-233 je, k. 164, v. 174
číslo 164, 11.)

22.100

sežráno nebo bude sežráno, a lesy nezvučí ani za dubnových jiter zpěvem ptactva, jako naše. A nahoře, na vrcholcích tāhlých hřbetů nebo vklíněny v prales, leží pastviny; slavné karpatské poloniny. Zde jest vzduch, slunce a blízko modrá obloha. Poloniny jsou na jaře bílé rozkvétající kopretinou, modré hořci, zvonky, šalvěj a bodláky, žluté arnikou a červené jetelom, mateřídouškou a smolničkami. A na každé z nich trčí do velkého ticha zčernalý javor, sežehnutý bleskem.

V roklích vodních toků a po strmých stráních jsou vesnice. Chyše s vysokými, zčernalými slaměnými střechami, podobající se smržům, které náhle vyrostly z trávy, nebo, stojí-li ve skupině, hnízdu křemeňáků. Kolem nich se zelenají, jsouce oplocena proti dobytku, políčka konopí, bramborů a zelí; jsou na okrajích vroubena žlutými terči slunečnic, boby, a zde se patrně také někde před financem skrývá několik tabákových rostlin (10 Kč pokuty za kus). Kuкуřice roste jen níže, u větších bystrin, kde jest údolí široké alespoň desítky kroků. Nepravidelná pole leží až za lukami na strmých stráních: řídký oves s nízkými stvoly a něco bramborů. Ale jsou šereděna a rozdupávána jeleny, a na bramborová pole chodí v noci divocí kanci, zaberou ruchadlem zubů, na jednu záprež vyryjí celou brázdu a teprve

pak jdou zpět, aby si vybrali nejlepší hlízy. Když zraje zrno a brambory, třeba hlídati. Za podzimních nocí sedí u ohničků děti, schovávají zkřehlé nohy pod sebe, a bliží-li se něco podezřelého, hulákají a tlukou klacíky do starých kos. Na této polích se z metrického centu vysetého ovsa sklízí 110 kilogramů zrna a něco slámy, na půldruhé pídě dlouhé. Nikdy více, často méně. Je tomu tak opravdu v Holatíně, v Pohárech, v Rekyté, Novoselici, Lachovci, Studeném, Prislópu a na všech kopcích u Volového. Nehnojí se ovšem. Leda jako v dávném středověku tak, že se na pokoseném poli zapálí lesní klestí, aby pomrvilo popelem. Kde se dobytek v létě pase na poloniích a v podzimu jest zavážen do hor, kde se v zimě potloukají kolem stavení vyhublí vepři, ryjící zuřivě ve sněhu, aby do jara nezahynuli hladem — věru, o nic jiného nejde — tam stačí mrva sotva na brambory a zelí kolem chyší. Neoře se ovšem. Nářadím jest motýka. Neboť pluh zde ještě nebyl vynalezen. A pak tu jsou ještě pastviny na stráních a poloniny na horách, krásné na pohled, blízko slunci a s žírnou travou. Ale jest jich málo, jsou malé, a seno z nich se nedá dopravit do obcí. Leč někde z blízka na saních. Ach, zajisté, že ne v zimě na saních, neboť takový člověk a kůň se ještě nenarodil, aby se pro-

drali nahoru závějemi, lesy a zledovělým podrostem, nýbrž v létě na saních, po dešti nebo za silné ranní rosou. Seno se zde skládá do oborohů, úzkých vysokých kopek, chráněných stříškou, a dobytek se na zimu vyhání do společných stájí, zimovek, aby oborohy snědl a dal na jaro trochu sýra.

V létě se plahočí, v zimě zalézají do svých jezevčích nor. Do světnic s podlahou z udusané země, kde jest jen pec, postel, lavice a stůl. Velká chlebová pec bez kuchyňských kamen, s jediným otvorem, kudy se vkládají buková polena, a na ně, řeřavá, se kleštěmi stavějí hrnce, aby se uvařilo jídlo. A postelí jest několik prken na vysokých nožkách, vroubených pelestí na pídi vysokou a vyložených senem: spíše velké dobytí jesle než lože. Se stropu nad postel visí na řetězech vydlabaný lesní špalek, a bůhví, že jej pisatel těchto článků neviděl nikdy prázdný. Jest to kolébka a visí proto tak nízko, aby v noci matka mohla jen pozdvihnouti ruku a křičící dítě rozhoupati. Na loži spí otec, matka a děti pokud se sem vedou, ostatní na peci, a není-li místa, na zemi. Košilaté děti, nemusí-li, vůbec peci neopouštějí, ani bába, je-li nějaká, neboť tady se umírá brzy. Venku jest jen sníh a závěje, jde jen o to — a o nic jiného — jak přespati zimu a zůstat do jara živ. Ženy velmi primitivně a v době

Notropových mechanických stavů k zesilení pomalu — ale pospíchá snad někdo? nebo jest snad zima příliš krátká? — ručně tkají konopnou přízi na úzká plátna, na košile dětem a sobě, a muži na kalhoty. Za dlouhých soumraků vkládají ženy k hrůze i rozkoši vyjevených dětí o babách jagách, o povitru-lách, o domečích na kuřecích nožkách, a muži o loupežnících, kteří bohatým brali, chudým dávali a utínavi kosou pánum hlavy. Nebo, sejde-li se chlapů více, o veřejném životě a o politice, ježíž první abecední písmeny se učí znáti. Veselo bývá jen tam, kde jsou děvčata a kam přicházívá mládež: s housličkami a s třístrunovou basou, které si sami vytvořili. Hrají tanecní písni s monotonní melodií, znova a znova a desetkrát opakovánou, a tančí, vždy dva hoši, nedržíce se a otáčejíce se kolem vlastních os a podupávajíce do kolečka po hliněné podlaze; jeden se vždy po několika kolech zastavuje, a zatím, co druhý obíhá dále svou drahou, křičí houslistovi přímo do tváře slohu písničky, krátkou a s ostatními nesouvisící... Jak žili staří Slované Kosmova věku?? Netřeba pro poučení o tom choditi do listinných pramenů. Takhle žili.

Tady se nic neprodává a nekupuje. Je, co dá pole a les. Židovský krámek jest daleko v sousední vsi. Kdysi se tam chodívalo pro sůl a pro ocet, pro kus kůže

na opánky postoly, pro vápno a modřidlo — neboť, kdo zde má chyši kamennou, rád ji bílý hodně do modra — pro sirký, petrolej, kosu, řetěz a hřebíky. Ale teď přišly zlé časy. Není zač kupovati. V capouchu mořená louč a kolíček z jírového dřeva místo hřebíku, musí-li to být, také stačí. Třeba se vrátili z třináctého století a z haléřového peněžního hospodářství zase do věku jedenáctého.

Pán je pán. Jest si ovšem možno mysliti: Ach, dobytků, aby tě Bůh ubil, abys shořel, abys padoucnici dostal, aby ti rohy narostly — ale státi při tom třeba uctivě a tvářiti s vlídně.

Všichni páni jsou stejní. Dříve to byl Maďar, ted je to Čech, o kterém tu nebylo předtím nikdy slýcháno. Ale za toho minulého se přece jen žilo lépe.

Takto:
V březnu, kdy se na horách trochu hnuly sněhy, shodili chlapi kožichy z ovčích roun, oblékli si vujoše, kabáty ze surové vlny s prýmky na límci a u kapac, utáhli řemením vysoko opánky, vzali na ramena sekery a scházeli podle potoků zároveň se sněhem dolů k většímu toku a větší vesnici. Ke keronomi. Je to negramotný chlap jako oni, ale celou zimu se válel po židovských krčmách a v neděli se před kostelem napa-

roval v panských šatech, s hodinkami a v ústech s panskou cikárou. Za loňský rok vydělal těžké desetitisíce. Vodí jich celé party na lesní práce: do Haliče, do Sedmihradu, do Bosny a do Hercegoviny. Od každého z nich here korunu denně, korunu denně za každého z nich dostává od podnikatele prací, tak jim to alespoň předčítají ve smlouvě, ale o kolik je ti dva okrádají při akordu, to ví jen Pán Bůh a ti dva. S keronom chlapi odjeli. Ženy zatím motykami skopaly políčka, zasázeli a zasily, pak mladým ovcím rozžhavenými klíči vpálili do uší nebo jim tam vyřezaly své prastaré rodové erby, kolečka, čárky a trojúhelníky, a při vesnické slavnosti v polovině května, k níž si oblékly haleny s nejkrásněji vyšivanými rukávci a kolem krku si v pěti, deseti řadách navlékly všechny své pestré skleněné perly, odevzdaly ovce salašgazdovi, který je vyhnal vysoko do hor. Pak plely, okopávaly, pásky, jezdily na poloniny, sedíce po žensku na koních s pravou nohou až na koňském krku, pestrou hátku pod sebou, korále na krku, děčko u prsu a v ústech krátkou dýmku s mosazným víckem. Čekaly na muže. Ti se koncem června vrátili. Pravda, kerón je nestydatě odíral na mzdě, na dráze, na společném nákupu potravin, a oni mu za to často natloukli hubu, ale několik dvacetikorun měli v opasku přece, neboť

vydělávali až pět předválečných korun denně. To byly hotové peníze. Na daně, na kováře, na židovský krámek.

Pomilovali se s ženami a na jejich věrnost se příliš nedotazovali. Pokosili louky, seno na kopcích složili pod stříšky oborohů a čekali, až se v uherské rovině otevrou žně. Pak opět slezli s hor dolů. V Uhrách pracovali za každý desátý nebo dvanáctý snop, který musili posíci, skliditi do stodol a vymlátit. Mzdu v penězích nedostávali, ale maďarský hospodář jim pytle pšenice a kukuřice odvezl až do hor a až před dveře jejich chyší. To bylo na živobytí. To stačilo na tokan, to jest kukuřičnou kaši a na bílý chléb pro rodinu na tři čtvrti roku. Zbytek dalo domácí hospodářství.

Ale pokud nejsou závěje příliš velké a dny příliš krátké, nezahálelo se ani po zbytek roku. Rubalo se v lesích, pily, jediný průmysl zde, pracovaly, a za podzimních dešťů, když se rozvodnily řeky, se svištělo s vory po Rici, Tereble a Mokrance s dáblem o závod, a do Tisy a do Uher, kde nemají dříví. To byl kousek primitivního luxu: nákup drobností na jarmarcích a u Žida, trochu pestrého hedvábí na rukávce a žluté a červené perly ženským na krk, kousek masa o Petru a Pavlu a o svátcích po velkých postech, balíček tabáku, několik deci pálenky.

Jistě, byl to středověký život, primitivní hospodářství s pastevectvím a klúčením lesů, s jednoduchou výrobou látek, obuvi a nářadí doma, život bez gramoty, bez škol, bez zpráv o světě. Ale dalo se žít. Tokany, zeli, bobů a chleba bylo dosyta, bylo možno mastiti ovčím sýrem, několikrát do roka bylo maso a zbylo i na pálenku. A kdo chtěl zbohatnouti a nebál se, mohl prodati chyší a pole a odjeti do Ameriky. Ah, nikoli, nečekal tam na ně korunní princ Rudolf, aby se odměnil svým milým Rusinům za jejich věrnost, jak lidem nalhávali agenti paroplavebních společností, také o světě se v cizině mnoho nedověděli, neboť na moři byli jako sledi na mačkání do podpalubí a na souši nevycházeli z barákových kolonií u dolů, kde pracovali, ale bylo možno posílati odsud řecko-katolickému faráři domů dolary, za čtyři, pět let se vrátiti a vystavěti si nový domek, dům »Amerikánčův«, největší ze vsi.

Co zde jsou Češi, je všechno jinak.

Do Ameriky nelze; každá naděje na zbohatnutí zmizela. V domácích lesích se nepracuje, neboť vláda chrání vysokými železničními tarify dřevařství korunních zemí a poslední zbytky vývozu dříví byly zastaveny celní válkou s Maďarskem. Je po drobném přepychu: po mase, tabáku, kořalce a ženské parádě. Sedmihradsko, Halič a Bosna se staly

nedostupnou cizinou. Není hotových peněz na daně, na kováře, a židovské krámky nemají kupců. Zírná uherská rovina zmizela někde v mlhavých dálkách. Je ztracena více než polovina holičského živobytí. Jest nutno vrátiti se do jedenáctého století; do hladových let jednačástečného století.

Na podkarpatské vesnici je zle. Jest více než zle.

*

Církev jest na prvém místě organisací politickou; mrav a jeho formy přijdou teprve v druhé řadě; a teprve pak dogmata.

Byla-li od druhé poloviny minulého století možno lidem alespoň trochu žít, stalo se to technickým pokrokem, který železnicemi usnadnil hledati chléb v cizině. Ale země se nezměnila. Byla vždy tvrdá. Co dělati, není-li dosti jídla a má-li z toho mála zbýti ještě do sytosti faráře a popa? Ať tedy lidé nejedí! Ať to přikáže Bůh, který může vše! Bůh tedy tu bídu moudře usměrnil: 40 dní postu před velikonocemi, 40 dní před vánocemi, 14 dní před Petrem a Pavlem, 14 dní před Nanebevzetím Panny Marie, kromě toho každou středu a každý pátek po celý rok a k tomu půst dobrovolný tomu, kdo se chce Bohu obzvláště zalíbiti a kdo si přeje, aby mu

prospíval dobytek: každé pondělí po celý rok. Tedy dvě třetiny roku hlad. Pak snad zbude na daně a na desátek církvi. Tyto posty nikterak nelze zaměňovat s bezmasými dny nebo dny újmy našich věřících křesťanů, nebo dokonce s velikonočními posty s hrozinkovými bochánky a vánočními s moučníky, ovcem a rybou. Zde mléko a brymza na celý rok nestačí a proto se nesmí požívat ani mléka. Ani rodičky a kojící matky je nevezmou do úst a neodváží se je dáti ani dětem. Jí se jen kukuřičná kaše ve vodě vařená, ovesný chléb, zelí, boby a trochu postního slunečnicového oleje — jsou-li. V rusínských krajích nejvýchodnějšího Slovenska se před Petrem a Pavlem žíví lidé chlebem a planými třešněmi, jichž v lesích roste velmi mnoho. Také nemluvnata. Na třešně se do hor chodí dokonce se sekrou. To pro větší pohodlí: strom, není-li příliš silný, se podetne.

Je to náboženské regulování hladu. Je to církevní redukce počtu obyvatelstva a zdlouhavý systém tarpejské skály, s níž se do propasti hází vše, co není dosti odolné, aby sneslo krutost těchto hor. Neboť v pralese se udrží jen velcí a silní. A nikoli dlouho. Umírá se záhy. Je to výroba dětí s plochými prsy a nadmutými bříšky, kreténů a idiotů, kteří nebudou dlouho ujídati chleba, jehož pro všechny není. Řecko-katolická cír-

kev to nemohla neviděti. Snad tu mluvil také malý kontingençt vojáků, z těchto krajů odváděných. Když se prokonec minulého století poměry obrátily poněkud k lepšimu, sešli se r. 1891 ve Lvově, v Haliči, kde život není o mnoho jiný než v Podkarpatsku, řekli: Ovce nám příliš umírají a není to již třeba. Nechť Bůh nařídí, aby více jedly. Rozjeli se domů, aby agitovali pro zmírnění postu jich mravech a obyčejích. A to není věc ani lehká, ani krátká, obzvláště jede-li o mravy a zvyky, posvěcené Bohem, stoletími a předky. Ale dříve než byli se svou prací hořovi, poměry se opět zvrhly. Snad teď zmaru svého díla bla-hořečí. Neboť koblina a rokovina, to jest církevní desátek a robota, se odvádějí dále.

Jsou karpaští pastevci a dřevorubci tak dobrými křesťany?

Nikterak. Jsou jen zapsáni v řecko-katolických nebo pravoslavných matrikách, zachovávají jen mrav a obrady svých církví a jsou odhodlání postavit se proti každému, kdo by jim je bral. Ale nejsou vůbec křesťany. Jsou po-hané. Vyznávají přírodu a její jevy.

Zajistě, o tom po tak dlouhých stole-tích nemůže být pochyby, že jest Bůh. Otec všemohoucí, stvořitel nebe i země, i Ježíš Kristus, jeho syn, ale kromě nich

ještě tu ještě někdo, a ten se jmenuje Božko. A pak tu jest ještě jeden a ten se jmenuje Dažboh a bydlí na hoře Pi-kuji u polských hranic. Pralesy se hem-ží duchy, ve stájích a zimovkách se skrývá mnoho skřetů, listovím jejich kukuřičných a konopných polí pohybují polní víly, u vodních toků a v bahnítých místech žijí dobráčtí vodníci a zlé ru-sálky. A v jejich vsích čarodějnici. Ne-v nějakých neznámých dálkách za sed-mi řekami a sedmi horami, ale ve Vučkově v číslu popisném tom a tom, v Maj-danu nebo Vyšní Bystré, možno jim každého dne přáti dobrého jitra a kdy-koži je odvolati od konopných trdlic a požádati o radu. Čarodějnictví se oby-čejně dědí z matky na nejschopnější dceru. Nedojí ti krávy? Bud' nějaká zlá vědma nasypala do tří jejich stop soli, nebo jim upijí mléka nečistý; vypátrám to. Krvácí ti rány, jejíž krvácení bych zaříkáváním nezastavila. Uštkl tě had? Není hada, jehož kousnutí bych nedovedla učiniti neškodným. Tvé dítě je nemocné? Vykoupám je v lek-varu z devíti bylin. Tvůj synek jest mdlý na rozum? Slápl na místo, kam zlá vědma vylila zbytky svých nečistých od-varů a není pomocí, dokud ji nevypá-tráme. Potřebuješ rady ve věcech lásky? Uhněť nahou zadnicí chlebového těsta a dej z něho jisti chlapeci, jehož se ti za-chtělo. (Není snad účelno činiti muži

2PR
19 milým zápacem svého těla, jako jej čeníme koňovi, podávajíce mu chléb, který jsme drželi pod paží, nebo rozžvýkaný psovi?) Chceš znáti budoucnost? Počkej, až rozhřeji vosk, pak jej naliji do vody a budu z něho čisti. Hle, tato dívka onemocněla proto, že spolkla v spánku hada. Postavím na zem pánev s řeřavým dřívím; dívku budu zaříkávat a pověsim ji za nohy na bidlo; pak se budu modliti, zaklínati, křičeti, a vy všichni, kdož se budete modliti se mnou, uvidíte, jak had vyjde ústy ven, povine se k páni a zmizí v žaru... Čeští četníci pohanského Boha velmi pronásledují, neuvědomujíce si, že zákony, proti kterým se Božko prohřešuje, byly dělány v zcela jiné zemi a v zcela jiném století než žije on.

Náboženství karpatských pastevců a dřevorubců jest směsice pohanství a křesťanství, táz, proti které bojoval na sklonku prvního tisíciletí v Čechách svatý Vojtěch. Žijí-li karpatští horalé celým svým vnějším životem v jedenáctém století, proč by mělo být jejich náboženství jiné? Nevkročili ještě ani oběma nohami do historického stadia zemědělského. Jsou namnoze posud ve stadiu pasteveckém. K čemu jim tedy křesťanský Bůh? Bůh feudální společnosti, Bůh dokonale organisované nebeské i světské hierarchie, Bůh cechů a městských středisek? Toho k nim přinesli

různí pánové, bohatší a tedy i kulturně vyspělejší než oni. Nepotřebují ho. Jim stačí prastarý Bůh pastevců, stád a země.

*

Na Podkarpatsku je hlad.

»U nás ještě nikdo nezemřel hladem,« říkají rozhořčeně okresní náčelníci a jsou ochotni dáti úředním sluhou přinést fascikly se statistikami okresních lékařů. Ale není třeba; vímeť až příliš dobře z války, jak se umírá hladý. že to nejsou křeče z hladu, jako v lidomornách nebo obležených středověkých tvrzích, kdy člověk sní poslední kůrku chleba a pak čeká, nýbrž že se hyne na sta nemocí s jmény zdánlivě počestnými, a že nenasycený umře na zápal plíc po troše zmoknutí, které by dobře živený odbyl trojím kýchnutím, nebo na tyfus po napití špatné vody, kterou by zdravý žaludek strávil bez nesnází. A je to jen omyl našich literátů, že lidé z hor jsou obzvláště zdraví, asi takový, jako omyl našich hospodyní, že dobytek z horské pastvy dobré dojí.

Jedí zelí a korš, to jest podplamenice z hrubé rozemletého ovsa, kterým říkají chléb; dva prsty vysoký, hořký a pokud jest vlahý, tak mazlavý jako silniční bláto a také tak černý, ale který druhého dne musíte máčeti ve vodě,

chcete-li jej ukousnouti; chléb po je-
hoz ochutnání si celý den vyškrabujete
ze zubů plevy a který by pražský žeb-
rák otloukl o hlavu každému, kdo by se
mu jej opovážil nabídnouti. A je-li pří-
liš blahobytu, jedí stejnou podplamenici
z kukuřičné mouky, žlutou jako pampe-
liška a také již druhého dne tvrdnoucí.
Vždy, od staletí to jedli, ale teď ani toho
není, nebo jen velmi málo. Lidé, kteří
tomu rozumějí, tvrdí, že karpatský děl-
ník dělá jen tehdy, když musí, a má-li
co jísti, že nepracuje. A že jest vůbec
líny. Nevím. Vím jen, že jest jejich kůň
— líny. Že po šesti kilometrech krásné
sanice v horském údolí a zapřažen do
lehkých saněk jest mokrý, jako by jel
v lijavci. Zde totiž poklesl život o celou
jednu stupnici; ne o lidskou, nýbrž
o přírodopisnou. Kůň se po celý život
nedoví, jak chutná oves. Ten jest jen
pro hospodáře. A pro hospodáře jest
červená dobytí sůl, která jest skoro
o polovinu levnější než bílá. Bílá sůl a
bílý chléb jsou jen pro pány.

Co zde stojí lidský život, převeden na
ražené peníze? Padesát korun měsíčně?
Ale co dělati leč umírat hlady, když ani
těch není?

Dřive půjčil Žid. Stovku na úrok 20
haléřů denně (ach, není tak nesnadné,
vydělati šesták, aže je to 75 procent) to
snad neumí vypočítati ani pan farář a
někdy i za 10 haléřů denně. Ano, býval

někdy nemilosrdný a vyháněl z chýší,
neboť exekutoři, neznámo proč, byli
vždy na jeho straně a nedali si nic vy-
světliti, býval krutý hlavně tehdy, měl-
li již dosti a chystal-li se za rok odstě-
hovati do Mukacheva, Košic nebo do Bu-
dapešti, ale míval v nájmu štěrkování
silnic a správky tratí, vozíval do města
kámen a bylo tedy možno úroky si
u něho odpracovati, nebo vzít jeho ovce
do svého stáda nebo jeho krávu na zimu
do svého chléva; a žil ve vesnici, byl
alespoň trochu závislý na jejím mínění,
a třebaže to nepomohlo, bylo přece jen
příjemné trochu mu vyhrožovati nebo
si s ním přes ploty nadávat. Teď Žid ne-
má a kdyby měl, nepůjčil by. Je žebrák
jaký oni, jeho krámek, do něhož ne-
vstoupí noha, bys odnesl v nůži na zá-
dech, jeho krémka jest pustá, a tře bídu
jako oni. Teď půjčují páni. Podkarpat-
ská banka, Legiobanka, Slovenská ban-
ka a Dunajská banka. Normální úrok.
Až 8 procent provise. 2 procenta při-
platku na administraci. A povinná kou-
pě akcií. Kdo to umí, může si vypočítati,
že je to dohromady 16 až 20 procent.
Ale někdy také až 30. A někdy také až
40. Systém se nezměnil. Jen metody.
Obce jsou plny směnek, že by je bylo
možno odnášeti v košíku na brambory,
a nemá je jen ten, komu již nikdo nic
nepůjčí. Vesnice Skotarský, jejíž vše-
chen majetek nepřesahuje o mnoho půl

milionu, má 470 tisíc dluhů; ten zbytek
jest na advokáta a exekutora. Zadlu-
žil-li si vlastník pole nebo chyše třemi
stovkami, nebo zůstal-li dlužen daně,
jest navždy hotov, neboť víme-li, že pů-
da nese sořva půldruhého procenta, jest
počet snadný. S Židem se bylo možno
pokřičeti a někdy se s ním i dohovořiti.
Ale páni sedí v krásných městských do-
meh za zasouvacími okénky, nad kte-
rými jsou zlatá písmena, za leskem brej-
lí mají ledové oči; a s člověkem vůbec
nemluví. »Podejte si písemnou žádost.«
A okénko s mléčným sklem křapne dolů.

Exekuce pro dluhy, pro daně, pro po-
kuty. Cetnici někdy dovolí, aby jim
chlap (místo pokuty) rozštípal na stanici
několik metrů dříví. Ale někdy se to
také převrátí a uvalují pokuty proto,
nebo alespoň také proto, že to dříví pot-
řebují míti rozštípáno. Také hajní tres-
tají peněžitými pokutami. V lesích sice
hnije, nikomu k užitku, statisíce kubic-
kých metrů dřeva, na březích bystrin,
po nichž se plaví dříví, trouchnivějí
klády ze stromů, které člověk neobe-
jme, les a dříví, kam se podíváš, ale od-
vézti si nelze nic, státní lesy se raciona-
lisují, lidi třeba učiti pořádku, a doby,
kdy si člověk z lesů směl — nebo snad
ani nesměl, ale bez závady to činil —
odnésti dříví, kolik se mu líbilo, jsou
ty tam. Pokuty si lze někdy odseděti,
někdy odpracovati. Ale někdy ne. Exe-

kutoři jsou na Podkarpatsku nejzaměst-
nanějšími lidmi.»

Rodiny tedy prodávají dobytek. To
jest mléko na ovlažení korše a bryndzu
na celoroční maštění. To jest vzdávají
se možnosti žít. Ale při tak velké na-
bídce a malé poptávce dobytek nikdo
nechce; leč skoro zadarmo. Zivé tele
stojí 30 až 70 Kč, zcela výjimečně o ně-
kolik pětikorun výše proti 200 až 450
korunám z roku 1930. Krávu dostanete
za 450 Kč, ale i za 300 i 200. A koně bylo
letos v zimě možno koupiti i za 100 Kč.
A na vývoz do Čech není pomyšlení. Ne-
boť stát chrání také dobytkářství korun-
ních zemí vysokými železničními sazba-
mi a telecí maso, které stojí u židovské-
ho řezníka ve Volovém 4 Kč 50 h, se
prodává v Moravské Ostravě za 12 Kč.
Z podzimních trhů hnali zamračení lidé
své kravky a chundelaté vepře s dlou-
hými rypáky zase do hor domů. Ne, za
tuhle cenu neprodají! Ale v zimě bylo
ještě hůře. Pak přišel exekutor. K draž-
bě se nikdo nedostavil, ani ne tak ze so-
lidarity, nýbrž proto, že kdybys celou
ves obrátil na ruby, nevyklepal bys z ní
ani sto korun, kromě snad, není-li k po-
slednímu, z pana faráře nebo učitele.
Ale poněvadž to páni vědí, přivedl si ex-
ekutor z města známého. »Nikdo nedraží?
No, tolik nedám, ale dal bych tolik a
tolik.« Minimální cenu ovšem. Po první/
Po druhé. A po třetí.

Poslední možnosti byly vyčerpány.
Lehnouti si a čekat, až přijde smrt? Do-
spělý živočich lesů se s ní rve. Všemi si-
lam i a všemi zbraněmi, které má.

Kdo se třeší diví, že dochází na Podkar-
patsku k bouřím z hladu? Pan guvernér
Bezkyd? Pan president Rozsypal? Pan
ministr vnitra Slávik? Vláda, parlament
a česká žurnalistika? Že se v neděli sro-
cují vesničané se sekerymi a holemi
v okresních městech, obléhají hejtman-
ství, vynucují si rozmluvu s náčelníkem,
křičí mu do tváře své požadavky, obvi-
ňují ho, a hrozí, že všechno rozbijí na
padř? Že dnes není možno prováděti
exekuce, protože, přichází-li exekutor
ke vsi, sbíhají se ozbrojení vesničané a
bijí na kostelní zvon na poplach jako
před blížícím se nepřítelem? Že dochází
k bojům s čeníky, v nichž jsou ranění
a mrtví, ke střílení do lidu, které je sly-
šeti až daleko za hranice?

A přijízdějí-li do vsi cizí lidé, o nichž
se obyvatelé právem či neprávem do-
mnívají, že něco platí, shlukují se na
cestě. Stojí zabořeni nad kotníky ve sně-
hu po obou stranách jízdní dráhy, vrás-
čtí, osmahlí, ve svých beraních kožiších
s dlouhou srstí navrch obrácenou, a dí-
vají se tisíce a zachmuřeně na přijízdě-
jící; celá vesnice mužů. Hlouček jich
mlčky vstupuje do vyjeté cesty a zasta-
vuje tak saně. Z jejich středu vystupuje
muž: »Žádáme za kukuřici.« A zástup

za ním opakuje hlubokým a monoton-
ním sborem: »Žádáme,« »Žádáme za ode-
psání daní.« Zní to prosbou, vyhrůžkou
i napiatým očekáváním. A chór ho do-
provází: »Žádáme.« »Žádáme za zasta-
vení exekucí.« A pastýři a dřevorubci
opakují vážně, tálle a jako při církevní
litanií: »Žádáme.«

*

S tímto lidem si doposud politicky
mohl každý dělat, co chtěl. »Babo, zou-
vej opánky!« houkne na cestě kandidát
na venkovskou ženu. A když se ta vrtí,
nevědouc, co s tím: »Zouvej, zouvej, chci
ti vzít míru, vyhrajeme-li, budeme roz-
dávat boty.« Jsou nepoučení. Jejich myš-
lení je středověké. Jsou krajně důvěřiví
a krajně odmítaví podle nálady. A poli-
ticky jsou dětmi. Ale dlouho si již s nimi
nebude moci každý dělati, co chce. Do
XI. století se kdesi zvenčí provalila vel-
ká díra a tou se do šera středověku di-
voce a s šumotem žene dvacáté století.
Jistě, prozatím jsou z toho jen zmatky
v hlavách i v životě. Hle: Od dřevěného
kostelíka jde církevní průvod s farárem,
zpívá nábožné písni a nese obrazy sva-
tých; a mezi těmi jest i obraz Leninův,
a naprosto ne jako demonstrace proti
církvi. A z Pikuje se na zbožné procesí
dívá Dažboh. A tamhle v tom domku by-

...
ZPR
7.
ZPR
ZPR
ZPR
V-

ZPR
U m

ZPR
L

J...

26

dlí čarodějnici. A tamhle je demokratická škola. A tamhle četnická stanice. Nemůže být ani jinak. Není divu, že v divokém víru, který vše strhuje a vše míší dohromady, jsou vody kalné. Ale vyčistí se. Lidé začínají chápati souvislosti. Prošli v poslední době četnými zkušenostmi, které je učily: světovou válkou, formální politickou svobodou, demokracií, stykem s novými pány, emigrací, cestami za prací, několika poučnými volbami. A každá ta zkušenosť stála několik ilusí, neboť nikde na ně nečekal korunní princ Rudolf — ani nikdo s otevřenou dlaní. A vznikne a padne ještě mnoho ilusí. Ale podkarpatský lid se na vlastních nohách chodit naučí. Dnes z XI. století do XX. není tak daleko jako ze století do století bývalo kdysi.

26

TI, O KTERÝCH TU DŘÍVE NEBYLO SLÝCHÁNO.

Zřízenci na nádraží mluvili ovšem česky. Vrátný, odnímající jízdenky, také. Omnibusák rovněž. A teď, když vystupuji před pěkným domem s ohromným »Bafem« a s vyleštěnou výkladní skříní bot a plastickými učiněných punčoch, pochduje kolem za zvuků »Andulky šafářovy«, rozsekané ve vojenské kroky, oddíl československé pěchoty. Podvečerní prochazeči se zastavují, dívají se a poslouchají.

Pardubice?

Nikoli: Užhorod.

Ale zdání možná klame a třeba si druhého dne město nad Uží, bývalý Ungvár, zevrubněji prohlédnouti prozatím alespoň z vnějška. Je to přece hlavní město země a metropole podkarpatských Rusínů.

Rusínů? Kde jsou? Jejich jazyk jest sice kromě češtiny a maďarštiny také na uličních tabulkách a pod dvouocasými lvy na nápisech státních úřadů, ale to se zdá být jen z jakési poprevratové diplomatické zdvořilosti. Není jich viděti. Ráno jich bylo několik desítek na tržišti, jejich malí koně, z nichž má každý černou ofinu do čela, přivezli vozíky s ovocem a zeleninou, ale teď vesničané

zase zmizeli, a stojí tam jen žebráky. Kde jsou ukrajinské nebo ruské nápisy? Tamhle ten židovský obchůdek s kožemi jej má, ale ostatní, ojedinělé, třeba teprve po městě hledat. Kde jsou ukrajinské, ruské nebo podkarpatským dialektem psané knihy? Není jich v žádné výkladní skříní. Plakáty do biografů jsou česko-maďarské... Praha, hlavní město Čechů, z let šedesátných?... Snad.

Užhorod jest město dvou dobyvatelů: Čechů a Maďarů. Dobyvatele starého a dobyvatele nového. Starého, který už jen dožívá svá léta a brzy umře, a mladého, s širokými rameny, jenž se všude rychle prodírá vojenskými kroky, které si v říznosti nijak nezadají s kroky Prusů a Rakatý v Poznani. Každý mluví svým rodným jazykem. S výjimkou dětí, které mluví oběma. I děti přistěhoválných sem Čechů, na které má maďarskina, zvučná řeč bez skloňování a členů, jíž možno mluvit již při jisté zásobě slov, obzvláštní přitažlivost.

Nápisy česko-maďarské nebo jen české jsou takovéhle: »Plzeňská pivnice«, »Budějovická pivnice«, »Speciální stáčírna plzeňského Prazdroje«, »Česká kuřyna«, »Pražské uzeniny a lahovové pivo« a zase: »Budějovické pivo«. Neboť přinést kulturu. A naučiti ji pít pivo.

Peníze za pivo jdou do Čech a českým pravovárečníkům. Každá koruna, propitá ve víně, zůstává v zemi. A vinice v podkarpátské rovině nebo na jižním svahu Karpat náleží beztak maďarským sedlákům a při dobré vůli a jen při trošce obrazotvornosti jest možno k pivnímu vpádu do Podkarpatska připnouti zcela hezká vlastenecká hesla.

A pak jsou tu nápisy takovéhle: »Škodovy automobily«, »Janečkovy motorky Jawa«, »První český odborný závod strojnický«, »První český hodinářský a zlatnický závod«, »Schichtovo mýdlo«, »Pilnáčkovo mýdlo«, »Meinlova káva«, »Kolínská cikorka«, »Cukrovinky Orion«, a ovšem »Bafa«. Rozumějme tém nápisům, vzdávajícím čest českému obchodu: každá tisícovka, která se vydá za automobil, či každý desetihalér, za který se v hokynářských krámcích nakoupí mýdla, soli, petroleje nebo čehokoli jiného, putují do Čech.

A potom takovéhle: »Banka čsl. legií«, »Slovenská banka«, »Pražská úvěrní banka«, »Eskomptní banka«, »Dunajská banka«, »Pobočka městské spořitelny na Král. Vinohradech«. A za výklady na plakátech a akciích dělník s kladivem, pěkně ustrojený k živému obrazu, nebo přičinlivý rolník se srpem, a kolem nich cudné manželky a šfastné dítky s kasičkou. A na skleněných vývěsních štítech zlatý úl s včeličkami. Ach, ano, včelič-

ky, toh hlavní věc! Jenže v Podkarpatsku nepracují zažívacím ústrojenstvím, aby med vyvrhovaly, jen sosáčky, aby jej sbíraly. Rozletěly se po celé zemi a v každém městě, v každé obci si zřídily úly. 16 až 30 procent. Kde je možno takhle úspěšně pracovati? A bez risika? Neboť na západě jest třeba půjčovati do průmyslových závodů, o kterých se nikdy neví, jak to s nimi dopadne, a přijde-li doba zlé konjunktury, půjčovati a půjčovati znova, aby se nepřišlo i o to, co tam již jest, a v stálém strachu. Zde jest jen země a ta jest jistá. A gazdové, nevidouce jiného východiska, ji zadlužili do poslední paděsátikoruny, kterou banka ještě půjčila. Nenastanou-li lepší časy, přijde exekutor — nepřišel-li již — a bude-li přechodně lépe, budou pracovati jen pro banku, dokud nakonec přece jen exekutor nepřijde, neboť půda nese půldruhého procenta a banka, je-li velmi slušná, chce šestnáct.

Rusíni nevyrábějí nic? Je známo, že kromě dříví nic. Nezábývají se ani obchodem? Ne. Nemají buržoasie a nemají středního stavu. Jen jeden rusínský krám jsem tu viděl, obchod s ukrajinským vyšíváním, brašničkami, šátky, košilemi a dřevěnými hračkami. Ale když jsem si tam šel kupovat pasáčka s dlouhou huculskou trembitou, prodaly mi jej dvě Češky. Proč by také peníze za podkarpatský folklor a výtěžky z do-

mácké práce rusínských žen nemohly jít do Čech? Mýlil jsem se, předpokládaje zde špatné obchody; jdou dobré. Ukrajinská studentská mládež se rychle nacionalisuje a potřeba vyšívaných národních košilí jest u ní prý značná. Ale u nás, myslím, to také takhle začínalo.

Tak velká část každé koruny, která se zde vydá, ať za zboží, ať na úroky, ať na daně, ať na pokuty, ať na železnici, ať na biograf, ať za vlastenecké nadšení, jde na západ do Čech ze země, stále ze země. Zde zůstává jen bída, hlad a nadmutá břicha dětí.

Jest poledne a z nových úředních budov na břehu Uže se vyhrnuli úředníci: Češi. Radové a oficiálové, soudcové, komisaři, exekutoři, správcové, sluhové, adjunkti, policejní mužstvo — vesměs Češi. Ukrajinský nebo ruský hovor slyšíte jen s výjimkou a zřídka. Čechy a Morava sem vyvážejí přebytky své inteligence. Rusíni jí nemají? Mají slabou vrstvu intelektuálů, takřka první jejich generaci. Ale s tou je to tak, jako tomu bývalo kdysi u nás: jde na farářství, na učitelství, na advokaturu. Tam, kde je konkurence Čechů menší nebo žádná.

Nelze-li Rusínů v Užhorodě potkat, je třeba hledati je. Vystavěli si tu přece po převratu Národní dům! A není věru těžko nalézti tu výstavnou budovu s biografiem. Ale není již jejich. V prv-

ním vlasteneckém nadšení a opojení svobodou se příliš rozběhli, nadělali 4 miliony dluhů a byli nuceni pronajmouti Národní dům židovskému nájemci za zábavní podnik; a v jejich biografu běží po plátně nápisy maďarsko-české nebo maďarsko-slovenské jako všude jinde. Víme také, že zde měli stálé rusínské Národní divadlo. Scénu, kde se odvážili na Goethova »Fausta« a na Gogolova »Revisora«, kde hráli Fedkovičovy »Verchovince«, Černakenskou »Kazku staroho mlyna« a Kotlarevského »Natalku Poltavku«, kde provozovali i místní autory, vypravivše mnoho předojemných vlastenec-kých her z vesnického života o hodném chudém, hodné chudé a zlém bohatém, obrazů ze života, kde na konec vždy přišel nějaký v Americe zbohatlý Rusín nebo jiný deus ex machina, aby se ujal chudobné etnosti a ztrestal boháčskou nepravost. Ano, mívali Národní divadlo; ale už nemají. Skončilo putováním po vesnicích, kde se platilo vajíčky. Radost ze stálého divadla, dramatické nadšení a šestí pevných 400 korunových, ba i 800 korunových (ale tolik měla jen první tragédka a zároveň operní primadona) gází netrvalo dlouho. Jen do roku 1929, kdy vláda odřekla 60.000 Kč roční subvence. A bez té nemůže divadlo žít. Herci, stále ještě doufajíce, se živili nějakou dobu na dluh v Národní mlé-

kárně (ano, vše ukrajinské je tu Národní; a ta mlékárna jediná vydržela dodnes), pak si našli nebo také nenašli nějaké zaměstnání a rozprchli se. Vláda důmyslně rozrešila ukrajinsko ruský spor o divadlo: nedostal je žádný. Biografum, které nejen že nejsou pasivní, nýbrž vynášející daně, ubylo konkurence.

Ve viditelném životě podkarpatské metropole Rusínů neuvidíte. Selský a pastvecký národ nemá co pohledávat v městě, které se chystá státi se velkým. Musíte je vyhledávat v bytech. Ale myslím, že toto město bank, úřadů a kasáren jest přece Prahou z roku 1860.

*

Otvírám do páté hodiny ranní okno židovské noclehárny třetího řádu, jediného to hotelu zde. Hlavní ulice přede mnou, to jest silnice vroubená přízemními domky, jest chladná prvním jitrem. Krámkы jsou ještě zavřeny.

»Jemináčku, vy už taky vzhůru, paní oficiálová?« To se na pusté ulici shlédly dvě ženy. »Ale můj jede do Chustu, tak mu jdu zamluvit v autobusu místo. Vy taky, paní lesní?« Objevuje se v plné zbroji četník, zdvořile salutuje a pak se vlídně usmívá: »Rukulíbám, milostivá paní! ... Dobrýtro, milostpaní!«

Jablonec nad Jizerou?

Ne. Volovoje. Ökermezö. Volové.

Všechna ta údolí jsou stejná. Hluboký vrub do zemské kůry, jako vyříznutý nožem do lipového dřeva; dole šumí a skáče přes balvany horská řeka; snad jej tam vyřízla ona. Hory se sklánějí v ostrém úhlu k sobě, jsou porostlé lesy, křovisky, chudými pastvinami a do jedné ze strání jest vbudována silnice. Tam, kde se rokle rozšiřuje v údolí, takže silnice může běžeti na úpatí jednoho kopce a řeka na úbočí druhého a kde jsou mezi nimi oběma načárkována uzoučká pole, leží obce a města. Také Volové. Zeleno-žluté jest Volové, ale spoň v létě: tvrdě zelené konopnými a kukuřičnými poli, žluté terči slunečnic, které svítí na jejich okrajích. A dlouhé jest Volové: jdete půl hodiny a malou hodinku, než dojdete konce.

Je to po obou stranách silnice řada přízemních dřevěných domů s velkými mezerami mezi sebou. Teprve za kládovým mostkem přes potok, tam, kde jest jakýsi středověký mlýnek, a již blíže ke středu města, se domky srázejí do hromady. Židovské domky. Židovský obchodník, židovský krčmář, židovský kovář, truhlář, švec, krejčí, sklenář, holíč. Abram Judahorovicz, Nathan Feinermann, Hidal Rosenthal, a Leibowicz, Grünberger, Herskowicz, Schneider a Feigenbaum. Bradatí živnostníci s pejzzy

i bez nich stojí jaksi bolestně zadumáni ve dveřích krámků, pod vývěsními štíty, které jsou česko-maďarské nebo česko-ukrajinské, a na lavičkách posedávají v kartounových šatech židovské matky, dívajíce se na děti, jak si hrají na silnici u hromádky štérku. Tam, kde se rovnoběžky silnice deformují, nadouvajíce se jako hadice v místě, kde hodlá za chvíli prasknouti, jest střed města: řecko-katolický kostel, česká škola a české úřady, umístěně v starých přízemních panských domech z kamene; a také česká hospoda. Zde také stojí tři jediné jednopatrové budovy okresního města: v nejmenším jest lékárna, v prostředním vystavuje boty Baša, v přízemí největšího má Legionářské družstvo velký obchod a v patře jest Banka. Pak tu ještě stojí kašna, žlutá benzínová pumpa a synagoga s hrozně rozbítým plotem. Chcete-li tu hromadu u silnice nazvat náměstím, není námitek. Z české školy se hrne první obecná. Mluví mezi sebou židovsky. Židovské holčičky a bledí hoši s vyjevenýma očima a pejzzy plavými, černými i červenými.

Město bylo kdysi židovsko-maďarské; teď maďarsky mluví jen několik penzistů, advokát, starý lékař. A ovšem řecko-katolický farář, těch jsem na Podkarpatsku jinak hovořiti neslyšel. Dnes jest Volové židovsko-české. Na ulici se mluví jen česky a jiddiš.

Ale kde jsou Rusíni?

Mezi ulicí a řekou. Umíte-li přelézat ploty, mnoho plotů, najdete je. Jejich chýše se slaměnými střechami stojí uprostřed kukuřice, konopí, brambor a slunečnice. Každý z těch kousíčků polí jest proti dobytku ohrazen tyčkovým plotem, oplocen jest každý domek, každý dvorek, jest to nemožný labyrint plotů a plotových uliček, v němž byste ve vysoké kukuřici jistě zabloudili, kdybyste nevěděli, kde jsou «přelezy», a kde bloudíte, i když je znáte. To jsou místa, kde několik tyček nepřesahuje hoření trámek plotu. Pořádní hospodáři postavili na té i oné straně maličké lavičky, takže je třeba jen velkého kroku, ale také tu bývají jen dva kameny a také nic. Zde žijí v stejně chudobě jako obyvatelé vesnic na horách. Je-li půda lepší, jest jí málo; a dobytka jest také méně. Bydlí, schováni před městem i světem v zeleném stínu kukuřičné houštiny, nad jehož latovitým květenstvím vidí jen kus modrého nebe. A zde jako na horách: kudrnatí vepři s dlouhými, černými rypáky, z hlíny udusaná podlaha, konopná trdlice a nad postelí na řetězech kolébka. Rusíni nemají ve všední den na městské ulici co pohledávati.

Proč jest toto město židovsko-české? A kde se tu vzali Češi a kdo jsou?

*

Tak by se bylo možno ptati na celém Podkarpatsku.

Úředníci a zřízenci okresních politických správ, berních úřadů, soudů, lesní správy, pošty a železnice, učitelé a učitelky českých škol, ale také ukrajinských škol, četníci, finanční strážníci, hajní, fořti, geometři, bankovní úředníci a zřízenci českých obchodů. Vše, co jest zde pánum, nebo alespoň co jako pán vypadá. Úřední statistika sčítání z roku 1930 udává jejich množství na 35.157 osob. Počet jest poněkud zkomplikován tím, že statistika zná jen národnost československou, ale těch zemědělských nebo při výrobě činných Slováků mnoho není, Čechů ještě méně, takže z čísla 35 tisíc pánů a půlpánů mnoho neodpadne. A to je hodně hlav. A hlavní věc: jsou jednotně organisováni státem, jsou na něm závislí svými existencemi, poslouchají jeho velení, mají moc, mnoho kapitálu a všechny zbraně. 35 tisíc lidí ovládá hospodářsky, politicky i jazykově zemi se 709 tisíci obyvateli, z nichž jest 447 tisíc Rusínů a ostatní jsou Maďáři, Židé, Němci, Rumuni a Cikáni, tak podle pořadí početnosti. Jeden proti dvacet. Při posledním sčítání byl ještě jeden proti třiceti. Neboť stoupli za deset let počet všeho obyvatelstva o 20 procent, vzrostli Češi o 78 procent, to jest o více než 15 tisíc. Ale tak tomu bylo vždy uvšech kolonisátorů a ve všech koloniích.

Ale množství 447 tisíc Rusínů, to jest více než tři pětiny všeho obyvatelstva, svádí, jako tak mnohé z veřejného života této země, k přirovnání k Čechám. V době bojů o národnostní nadvládu v Čechách byl nás poměr k Němcům týž.

Ceští páni sem v dvacátém roce přišli, nesouce svobodu. »S počátku nám byl každý Čech milý,« říkali mi Rusíni. Ale poněvadž jest svoboda pojmem velmi vratký, hlásali pak už jen kulturu. Ale teď již ani s tou neobchodusí. Nemají toho potřebí a obchodusí s věcmi mnohem reelnějšími. Co jim je do ztraceňých sympatií? Chodí se snad do kolonií se sentimentálními city v srdečích?

Lid je nenávidí. Ne Čechy, neboť heslo »Pryč s Čechy!« jest teprve z dob nejnovějších událostí. Ale pány. Nenáviděl vždy žhavé pány a jeho pohádky o zbojnících, šlechetných mstitelích, jsou plny požárů panských sídel, loupeží a mordů na pánech. Kdokoli sem v historii přišel, každý z lidu kořistil: každý, kdo měl ruce, aby bral z toho mála, co zde jest a aby v nich udržel karabáč; Tataři, Poláci, Rusové, Maďaři, Židi, Němci, Rumuni, nepamatuje si všech těch národních jmen, nechce si je ani pamatovati, nemá pro ně smysl, protože mu na všechny stačí jediné slovo: pán. Teď jsou pány Češi.

Nazíráni intelligence není tak jednotné. Intelektuálové nejsou ve svém nazí-

rání nikdy jednotní. Jest komplikované a rozbité. Nazíráni intelektuálů jest vždy komplikované a rozbité.

Podkarpatští intelektuálové, pokud cítí národně ukrajinsky, se na poměr k Čechům dívají asi takto: Nemohou sice neviděti býdy podkarpatského lidu, ale zase uznávají, že dobrovolně zvolivše československou státní příslušnost, nemohli si mezi Polskem, Rumunskem a Československem vybrati nic lepšího, než si právě zvolili. S hrůzou pozorují počešťování celého veřejného života a hlavně státní správy, ale zase připouštějí, že jsou nové úřady v lecčems lepší než staré, dojista na příklad civilní soudnictví, které bylo za maďarských dob nadobro zkorumgováno. Bojí se počínající persekuze, která pronásleduje jejich »irredentismus«, nenávidí úřady pro jejich stanovisko ve sporu rusko-ukrajinském, ale zase se zadostiučiněním vidí, že Podkarpatsko poskytuje, nebo aspoň poskytovalo, útulek nacionálně revolučním uprchlíkům z Polska a Rumunska i sociálně kontrarevolučním uprchlíkům ze sovětské Ukrajiny. Mají velmi mnoho více než spravedlivých námitek proti nemožným a přímo protikulturním poměrům ve školství, ale při tom vysoko a dokonce s jakousi sentimentální vděčností oceňují pražskou ukrajinskou universitu, ač zase nemohou nepozorovati, že vystudovaná uni-

versitní mládež je velmi málo přijímána do státních úřadů a nalézá (prozatím opravdu nalézá) zaměstnání v soukromých a obecních službách hlavně v Polsku. A resultátem tohoto rozbitého smýšlení jest, že snad bude s českou inteligencí přece jen možno společně pracovati.

Ale domorodé intelektuály očekávají v nejbližší budoucnosti s českými intelektuály boj, kterému se nebude možno vyhnouti. A to právě na poli hospodářském, pro který má první generace intelligence z Podkarpatska vyšlá, tak málo pochopení. Zapomíná, že otázka proletarisace českých studovaných lidí jest pro panování dnes vládnoucích tříd velmi vážná. Zapomíná, že jest pro české inženýry a lesníky uzavřeno Rusko, pro právníky Vídeň, pro techniky rakouské železnice, jadranské loďstvo a Bosna s Hercegovinou a také Amerika že náleží minulosti. Dnes že se česká intelligence vyuvízá na východ republiky. Ukrajinská studovaná mládež posud nalézala místa v oborech, kde české konkurence nebylo. Ale to již dlouho nepotrvalo. Počátky tohoto příštího boje se ohlašují v kruzích, vyšlých z nižších škol.

»Co mám dělati se synem? Dal jsem ho vystudovati na učitelském ústavě, myslil jsem, že se ujmě mladších bratrů a teď mi tu již půldruhého roku chodi

bez místa?!« řekne vám větší sedlák, který na výchovu synovu dal poslední, co měl.

A jiný: »Co mám počít s hochem? Vyštudoval měšťanskou školu (— zde se to považuje za studium —) a nemá místo, odmítl ho jak u financů tak u policie.«

»Proč?«

»Přijímají jen 5 procent Rusínů, ostatní jsou Češi.«

A přichází doba, kdy budou domácí školy chrlit každým rokem nové lidi, sice velmi špatně vyučené a velmi špatně připravené pro boj o život, ale přece lidi, kteří budou chtít žít. Zde vyhnouti se konfliktu není možné.

*

Čeští pánové kolonisují Podkarpatsko. Počešťují kraj vzdálený sta kilometrů a oddělený od korunních zemí celou rozlohou Slovenska. Sledují při tom zřejmě cíle také politické. A při tom není možno nevpomenouti na minulost Podkarpatska a kolonisační snahy jeho minulých pánů.

Také Maďary musilo při uskutečňování myšlenky samostatného a nedělitelného státu napadnout Podkarpatsko pomádarštiti, obzvláště za podmínek politický tak výhodných, jako oni tenkrát měli. O maďarské státní politice proti

menšinovým národům máme nesprávné představy, které tkví ve vzpomínkách na agitační hesla, jimiž se před válkou slovem, písmem i obrazem proti Maďarům pracovalo a z nichž »sveřepí Hunové« tak asi vystihuje celkové nazírání. Ale Maďaři prováděli svou odnárodnovací politiku mnohem duchaplnejší, než si myslíme a s větším vtipem, než jak chce svůj úkol odbýti aparát nynější.

Jméno Egan je na Podkarpatsku dosud v živé paměti. A v hezké paměti. Byl to muž, kterého na samém počátku století maďarská vláda vybavila velkými plnými mocemi a poslala na dnešní Podkarpatskou Rus, aby ji pomaďarštíl. Edmund Egan byl chytrý a vzdělaný člověk a věděl, že se to nedá provést jen knutou a jen přeplněním země maďarskými okresními náčelníky, soudci, četníky, finančními strážníky a berními exekutory. Ze tu nemůže pomoci ani mechanické zakládání škol a nahánění do nich nemáďarských dětí. Nýbrž, chce-li splnit svůj úkol, že musí nejprve získat lid. Cím? Jedině možnou věcí: tím, že ho zbabí alespoň největší bídou. A vystihl také, co je její příčinou — že je to pozemkový kapitál a peněžní kapitál. Jenže tenkráte měli v maďarských vládních kruzích jinou terminologii, vlastenecko-křesťanskou, a Egan říkal pozemkovému kapi-

tálu »česká Beamtenwirtschaft na schönbornských velkostatech« a movitému kapitálu »chazarská (to jest židovská) lichva«.

Co učinil s českými správci a poklasnými, s fořty a hajnými, nevím, patrně si vymohl jejich propuštění, ale že ve velkostatkářském Maďarsku schönbornským velkostatkům neublížil a ublížit ani nemohl, rozumí se samo sebou. Ale dosáhl na nich přece něčeho, čeho útraty zaplatil někdo třetí. Dříve velkostatek pronajímal pastviny a pole v celku Židům a ti teprve, ovšem se ziskem, a obyčejně s lichvářským ziskem, je rozdělovali do pachtů gazuďům. Egan toto prostřednictví vyloučil, ornou půdu, louky v údolích a pastviny na horách najal jménem státu sám a přiděloval je jen s režijním ziskem zemědělcům. A sorganisoval zemědělské hospodářství na kolektivnějším podkladě. Do země přivedl odolný oberintálský dobytek, dal jej na dluh vesničanům, a drakonicky trestaje každého, kdo připustil krávu k jinému býkovi, než měl nařízeno, nechal starou, degenerovanou rasu postupně vyhynouti. Nedovoloval na jednom místě příliš dlouho pásti, nutil sedláky k ošetřování společných pastvisek, zřídil na horách napajedla a vystavěl stáje (ty měly patrně i vojenský význam), aby dobytek nescházel zimou. A po dobu hospodářského klidu opatřil horalům v uher-

ských rovinách stálou sezonní práci. Tím si získal o odstranění podkarpatské býdy velké zásluhy. Jeho zdravý dobytek je zde posud.

Egan nezničil ovšem ani movitého kapitálu, ale proti jeho dosavadním držitelům uspořádal hotový hospodářský pogrom a nahradil je jinými, kteří dovedli lichvařiti moderněji a snad i trochu humánněji. Zřídil úvěrní družstva, která vykupovala gazdy z drápů vesnických lichvářů a poskytovala levnější úvěr; založil konsumy a stanovil pevné ceny, znemožnil »Chazarům« lichvařiti kořalkou, petrolejem, solí, octem, hřebíky a troškou té ženské parády. Přitiskl je také administrativně. Zde se počíná bída Židů, prvních organisátorů obchodu a peněžního hospodářství v Podkarpatsku, jejichž vina byla v tom, že se nenaučili modernějším metodám a dřeli své oběti tak primitivně, jako kdysi jejich středověcí dědové. A třeba že se svou organizačností a jednotou svých volebních hlasů, které prodávali maďarským vládním stranám, z těchto běd zase zvedli, předeganovského blahobytu nenabyli již nikdy.

Pak počal Egan budovati síť škol. Politicky se opřel o řeckokatolické faráře. Dal jim pod moc úvěrní a obchodní družstva, svěřil jim dozor nad školstvím a učinil z nich aristokratickou vrstvu Podkarpatska. Od těch dob se také da-

To jsou hlavní body Eganovy politiky, nelehkému k některým v celku naivním, jako byly dříve komitety maďarských stroměšek a nadílků, spolu s chudé školní mládeží atd. Nicméně tento převrat, který by sálal na kouzlo lidu, a vyrval jej z pudy, ale byly to pouze reformy velmi pronikavé, a proto vadž Eganovi nelze při jejich provedení upříti ani jistého vřelého vztahu k českému lidu, setkaly se se všeobecnými sympatiemi. Ale jaký byl výsledek této velkorysé Eganovy akce, opírající se o hospodářské povznesení země, o stát, církev a o lidové sympatie? Ve smyslu národnostním a politickém, který jediné tanul Eganovi na mysli, a proč jediné sem byl vyslán, velká nula.

Naučil část jedné generace maďarsky. Nic více. Neboť o jazyce nerozhoduje jen škola, nýbrž mnohem více to, jak se u kukuřičného pole vadíme se zaběhlou jalovicí nebo jak se na noční pastvě koní laskáme s děvčetem. Rusíni zůstali Rusíny, za války se chovali ke svým maďarským »dobrodincům« neloyálně, a Češi je našli v jejich jazyku a jejich středověké kultuře tak netknuté, jak byli před Eganem. Přes řeckokatolické faráře, přes školy, přes úvěrní a kouzla

sumní družstva a přes oberintálský dobytek.

Egan své dílo nedokončil. Jedně noci byl na cestě vedle svého loveckého vozu nalezen smrtelně postřelený. Přes to, že tenkráte v synagogách Židé zdůrazňovali chválu Hospodinovi a svou vděčnost k němu obzvláště hlasitě, a přes pověsti, které se na Podkarpatsku udržují dodnes, bylo vyšetřováním téměř bezpečně zjištěno, že se Egan při nešťastném seskočení s vozíku vlastní loveckou puškou postřelil sám.

Ted' se začíná se starou jazykovou hrou nanovo. Jako by českou politiku vedli dvacetiletí jinoši, kteří se již nepamatují, s jakými pocity a náladami se u nás potkávaly germanisační snahy rakouských vlád a každý národnostní útlak nebo jen zdání jeho. Zázraky, kterých nedovedla provést Eganova duchaplná akce, má novým pánum udělati byrokracie. Tam, kde Egan národnostně a politicky pranic nedosáhl hospodářským povznášením lidu a vřelými sympatiemi, mají zjednatí účinek úřední fermany, exekutoři a četnické střílení do bouřících se lidí. Tam, kde se to nepodařilo z bezprostřední blízkosti, má to jít na stakometrovou vzdálenost s klínem Slovenska. A s co nebylo 109 tisíc Maďarů, ještě dnes v Podkarpatsku usedlých, to má vykouzlit 35 tisíc Čechů, spojených se svou zemí jen telefonem a

dvanáctihodinovou jízdou rychlíkem. A chceme-li mluviti pouze o účelnosti těchto snah: je to práce marná.

Ale také Eganovy doby jsou již ty tam. Proti počešťovacím politickým úmyslům nových pánů se staví totiž jeden činitel, kterého za jeho časů nebylo: u k r a j i n s k é n á r o d n o s t n í h n u tí. Maďarsační snahy se s vážným aktivním odporem nesetkávaly, spíše jen s pasivní energií horského lidu. Ale pokusy o počešťování narážejí na odpor aktivní a organisovaný a budou narážet stále na silnější, jak bude přibývat gramotnosti. Dnes není možné ani to málo, co bylo možno před třiceti lety.

ZIDÉ

III. Podkarpatskí Židé
24.3. 1935, do 1
O Židech Podkarpatska jsme již mno-
ho čti. O jejich bídě víme z knihy fran-
couzského publicisty Alberta Londresa
»Věčný žid před cílem«; o jejich nemi-
lozedné lichvě z knihy předválečného
maďarského politika M. Barthya »V zemi
Chazarů«. Ale názory obou autorů bude
treba poopraviti. Francouzský novinář,
prohlížeje si nouzi podkarpatských Ži-
dů, se domnívá, že vidí bídou výhradně
židovskou. Mýlí se; je to bída podkar-
patká. A fakta Barthovy knížky jsou
ta tam a setkáváme se jen s jejími zbyt-
ky. Ted lichvarí jiní, lépe a na zákoní-
tějším podkladě.

Egan, nebezpečný nepřítel podkarpat-
ských Židů, který je zdeptal tak, že se
již od jeho dob nezpamatovali, je na-
zývá Chazary. Činí tak se zřejmým ú-
myslem, aby jeho výpady proti nim ne-
považovali vlastenečtí maďarští Židé za
urážku svoji. Chazaři, tatarský kmen,
který pouze jakýmsi omylem přijal
Mojžíšovu víru, byli vyhnáni z Ruska,
usadili se u nás a dělají opravdovým
Židům (či židům) nezaslouženou hanbu.
Nevím, odkud Egan a po něm Bartha
svou teorii mají, ani pokud jest odů-
vodněna, vím jen, že mezi Židy podkar-
patkými a ostatními východoevropský-
mi Židy není rozdílu a nejsou-li Židy,

nýbrž Chazary, že pak zcela určitě jsou
Chazary také vlastenečtí budapeští
bankéři a debrecínští obchodníci moj-
žíšského vyznání. Ale přes politickou
průhlednost tohoto zaměňování část české
žurnalistiky z týchž příčin maďarskou
terminologii přejímá, chtíc asi
pražským Židům učiniti poklonu, oni
všichni že jsou z nejčistší aristokratické
krve španělské a že se jich vůbec ne-
týká, budou-li podkarpatskí Chazaři ještě
trochu přitištěni. Jenže podkarpatskí
Chazaři už přitištěni nebudou. Protože
jich pražská vláda potřebuje. Politika
českých vlád se opírá o podkarpatské
rabíny a ti si naprosto nemohou přáti,
aby jejich Židé byli ještě chudší, než
již jsou.

Židovské buržoasie jest na venkově,
i na městském venkově, málo. Kdo zbo-
hatli, přestěhovali se do Mukačevo, ně-
kteří do Užhorodu, ale většina již dříve
do měst maďarského státu. Jejich jmění
pochází téměř veskrze z minulých deset-
iletí. Kdysi jim tu bylo dobře. V Pod-
karpatsku se 709 tisíc obyvateli žije
dnes 90 tisíc Židů, každý osmý člověk
jest Žid a jest pochopitelné, že při pevné
náboženské organisaci a při svých
stycích i vlivu jsou a byli žádoucím vo-
lebním materiálem a agitačním kádrem
vládních stran. Mívali zde proto privi-
legované postavení a dovedli ho jak ná-
leží využiti. Venkovské krámy a krčmy

L byly výhradně v jejich rukou. Pachtovávali od velkostatku odlehlejší pozemky a pastviny a dávali je se ziskem do podnájmu sedlákům, brali si od státu v nájem stavby, opravy silnic a dopravu materiálu. Zabývali se peněžnictvím, to jest lichvou, která bujela hlavně v dobách, kdy se vyplácelo podloudnictví a kdy se peníze půjčovaly jen na několik dní a na neslychaně vysoký úrok. Celý kraj byl hospodářsky v jejich moci, kde kdo na nich závislý, sedláči si v jejich podnicích odpracovávali úroky nebo přijímal jejich dobytek do svých stád, a nešťasten byl každý, kdo se proti nim vzbouřil ať při volbách nebo jinde. Ale to vše bývalo a již minulo. Československé úřady se setkaly už jen se zbytky židovské lichvy. Souvisela s nepořádky v pozemkových knihách. Úzké proužky podkarpatských polí se stále znova rozdělují po délce i na šíř, ty kousky se dědí, bratři si je za nějakou krávu nebo ovcí vykupují od sester dědiček, švakři si je vyměňují, aby měli pole v celku a bliže — vše po sousedsku, ale zápis v knihách se po generace neměnily a na pozemky měli formální vlastnické právo lidé, kteří o tom neměli ani zdání. Ale co nevyčenichá podkarpatský lichvář, jde-li o výdělek? Množí z těch vlastníků bydlí dnes v Maďarsku a k těm přicházívali Židé. »Ty máš v Československu pole?«

*L > Lichváři generaci a aboim se dí se dní
mí denímence lidé a dny se lidové nejde zogn
ří vole dnejd alesyž se lidové nejde zogn
lidové, alesyž se lidové nejde zogn*

»Nic tam nemám a jakživ jsem neměl.«
»Možná. Ale ať už tak či tak, prodal bys mi to pole v Majdanu, kdyby bylo tvoje? Tady na ten papír udělej tři křížky a já si přivedu svědky, že jsi to ty.« Proč by neprodal, co nemá, a proč by nenapálil Žida o 5 nebo 10 pengő? Ale i tahle lichva jest již ta tam a udržuje-li se ještě nějaká, drobná, dá se vyjádřiti slovy: »Vyběhám ti to.« To jest dám se pro tvou věc z deseti různých kancláří desetkrát vyhodit, ale na konec ti přece jen vyšlapu povolení, rekurs proti daním, podporu, vojenskou nebo invalidní rentu. Na polovici? Nebo za čtvrtinu? Nebo za první splátku? Nebo za půl? Já slevím. Opatřím ti také v městě zboží, na kterém vydělám několik desetihaleřů, dohodím ti advokáta, s kterým se již vyrovnám, dovedu tě k lékaři, který mi za to zadarmo prohlédne ženu.

Zidovská buržoasie kdysi kořalkou a hospodářskou mocí ovládala celou zemi a kořistila z ní. Ale přes to zdejší lid antisemitským nikdy nebyl. Není jím ani dnes, kdy antisemitismus jest na západě bud již dávno překonán, nebo na byl nových, nenáboženských forem. Zde nikdy nebylo pogromů, které řádily v sousedním Polsku, Rumunsku a Rusku. Zdejší lid, posud pastevecký a zemědělský, ve svém vývoji nedospěl ještě ani na stupeň, kdy by se byl s Židy octl

v konkurenčním boji, a stadia antisemitemu tedy nedorostl. Žid byl nepostrádatelný a nebylo za něho nahradit. Byl jediným hospodářským organizátorem, Jediným finančníkem. Ve všeobecné ne-poučenosti člověkem informovaným ale-spoň hospodářsky. Potřebovali ho. A třebaže mu často nadávali a třebaže si za zimních večerů rádi vypravovali po-hádky o loupežnících, kteří zabíjeli Židy (ale s touž rozkoší si vyprávěli také o mordovaných křesťanských pánech) a třebaže se mu vysmívali pro jeho divné zvyky, chodili k němu dále: pro práci, pro nájem pozemků, pro peníze, pro zboží, pro kořalku a pro rady. Jeho rad dbali a dbají ještě dnes více, než rad farářových nebo domácích intelektuálů, kteří k nim mluví řečí příliš abstraktní nebo takovou, která se hodí jen pro nedělní dopoledne. A hlavní věc: s Židem nikdy nekonkurovali. To teprve činí první mladá generace rusínských intelektuálů, která se ocítá v existenčním boji s židovskými advokáty a lékaři, to teprve činí čeští obchodníci a živnostníci, kteří by rádi vytlačili Židy i z pozic, které ještě drží; a ti sem také přinášejí vyčichlý a své síly již zbavený antisemitismus. Pokus o osvědčenou sen-saci s křesťanskou krví byl na Podkar-patsku až hrůza nedomrlý, selhal nado-bro a neměl nic ze staré tradiční slávy. Ze zde nikdy nebylo protizidovského

boje s hesly náboženskými, o to snad mají také kousek zásluhy řecko-kato-ličtí faráři a pravoslavní popové. Žid byl v obci konečně jediným člověkem s evropským bytem a jediným civiliso-vaným člověkem, s kterým bylo možno pohovořiti a zahráti si kaláber. Faráři a popové se rádi účastnili i jeho obchod-ního podnikání.

Ted jsou Židé na podkarpatském venkově ohromnou většinou pracujícím živ-lem. Jsou malými kramáři a živnostníky, zabývají se drobným polním hos-podářstvím, pracují na stavbách a při povoznictví, a pokud šly pily, pracová-vali tam. Před kovárnou vás, nepoučené, překvapí bar-kochbovská postava v ko-žené zástěře, s perlíkem a — s pejzzy. Obchody nejdou. Nejen proto, že nikdo nemá peněz. Ale ve všech větších měs-tech byly zřízeny v patrových domech a dokonce s velkými výkladními skří-němi moderně zařízená, dobře zásobená a patrně i důmyslně vedená legionář-ská družstva, která si teď zřizuje i od-delení pro konfekci; ta strhávají vše-chno zákaznictvo na sebe. Jiná doba, jiný vkus, jiné umístění kapitálu. A konservativní židovské krámkyně, jejichž zboží bys mohl koupiti za tři sta a od-nést v nůži na zádech, hynou, a židov-ské obchodování záleží v tom, že jeden dělá dluhy u druhého a jeden druhého dává exekvovat. Zebráku, šnorerů při-

< > Do konkurenčního boje Židy u vlastního lepave

bývá den ode dne, obcházejí souvěrce a s jistou samozřejmostí a aristokratickou pýchou žádají o příspěvek.

Pracují a mají starosti. Běhají, vždy vzrušeni, městem nebo postávají před svými krámky a jejich nervosní tváře jsou zamračené, stálým přemýšlením napřaté, s tendencí každé chvíle povytáhnouti jeden koutek úst a jedno chřípí, a přimhouřiti jedno oko, jako by říkali: »Stojí to za něco?«, nebo: »Je to možné tak, ale je to možné také tak.«

Ale to jen ve všední dny. V pátek večer, několik minut před tím, než na nebi vyjdou tři hvězdy, se jejich tváře uhlažují. Jsou to zcela jiné tváře; jest v nich jen klid a mír. Okna domků se zastírají bílými záclonami a uvnitř se rozsvěcují svíčičky. Mnoho svíček v svícnech, a není-li jich, přilepených na obrácenou plechovku z rybích konzerv; za každého člena rodiny jednu a za zemřelé také. Stůl je bíle přikryt a na něm, zahalen bílým rouchem, leží pšeničný šabesový chléb. Neboť až vyjdou tři hvězdy, vzejde světu šabes. Tehdy zasednou k večeři, muži v kloboucích a ženy v dobrých šatech, budou jísti mřenky, kleňata a lipany, ryby, jimiž se v tento den Hospodin nejlépe uctívá, a pro nějž se dávají honiti u řek četníky a českými členy rybářských spolků. Ach, víno, kterým se také slouží Pánu, dnes není, ani čerstvé ryby vždy nejsou, jen slanec.

ale snad zbylo na kousek předního telecího na kostech, neboť zadní maso teletě je nečisté: trejfe. A zatím, co budou ostatní jísti, zazpívá otec, kývaje se na židli a vztahuje ruce, radostnou píseň na poděkování Věčnému. Pak svíčičky samy dohoří. Neboť je šabes, dnes nesmí pracovati ani Žid, ani kdokoli z jeho rodiny, ani jeho kůň, ani jeho vůz; a zhasnutí svíčky je prací. Půjdou záhy spat, neboť dnes jest dobré učiniti potěšení manželce, sobě a tím i Bohu. A zítra obléknou dlouhé černé kaftany, na hlavy si posadí středověké sametové čepice, vroubené kuní kožišinou, přes ramena přehodí pruhované rituální šátky a půjdou do synagogy. A až z ní vyjdou, budou se plandati městem kroky pomalými, zcela jinými než včera, a s tvářemi vážně veselými se budou pozdravovati: »Gut šabes!« Dnes nesmějí opustiti území obce, nesmějí sebou nic nositi, ani hůl, ani kapesník, nesmějí se dotknouti peněz ani svých ani cizích. Dnes není starostí, dnes není dovoleno mysliti na obchody; tváře mohou být klidné, mozkový stroj byl vypřažen. Dnes se smí mysliti toliko na Hospodina, který svůj národ sice trestá, ale nedá mu nikdy zahynouti, který daruje lepší časy a poše brzy, již velmi brzy, Mesiáše.

Takto žije městská židovská rodina, kterou má na hlavu čindí dřevěný domek se zábradlím, kterou se ještě dnes říká a nenechá židovskému šmouci odepínat dveřmi s průzdrojem.

Předním v okresním městě a židovském životě v čistém evropském pokojku, v kterém ve školním roce obývá český učitel. Na flíz všech dveří, do domu, do obytné místnosti, do kuchynky i do řešovské komory, jsem ve výši člověka skoro přihlina pleschová, uzavřená pouze zámkem mezi nimi. Jen na dveřích do chléva a ke mně nejsou; tam bydlí dobynek, zde gajovné. »Co je v té mezuzi?« »Dle našeho Božích přikázání,« řekne vám každý podkarpatský Žid, ale pravda to nemí, je tam modlitba, smlouva s Jebohou, a téžko říci, peněž ji tak tají. Takováto: » Izraeli, eni Větveného, Boha svého, který jest jediný. Pochváleno bude jeho jméno, moje a království nade vše a na věky. Milovati budeš Větveného, Boha svého, z celého srdce svého, z celé myslí své a ze vši sily své. A tato slova, která k tobě dnes mluvím, nechť zůstanou vryta do srdce tvého. A vstěpuj tato slova v paměť dětí svých a hovoř s nimi o nich, ať sedíš doma, kráčíš po cestách a lehaje vstávaje. A uvaž si tato slova v zápesti své na znamení naší smlouvy. A budeš je mít stále na očích a na paměti své. A napiš je na zdi a dveře přibýtku svého. A děti tvé, hrající si na

země jízby, budou jimi proniknutý, neboť Věty zapísal jejich otce, že jim da tato slova, aby mohly vytrvat na zemi, očekávajice nebe.«

Měmu domácemu pánovi jest čtyřicet let, jest bradaty, ale pejzy má docela malíčké a kaftan a šabesovou čepici vůbec ne, protože, vrátil se za války z útěku před Rusy, našel svůj domek vyloupený, a nových si již koupiti nemohl. Má domácí paní téžce pracuje od rozbrusku dne do pozdní noci: na zahradě, s krávou v chlévě, v domácnosti. Mají čtyři děti. Maše, to jest Marii, hezkou, rasovou třtiletou dívku, která chodila poslední léta také do české školy. Sije trochu na stroji, ale docela malíčko, a vydělá si sotva na prací šaty, na punčochy a na pěkné boty (od Bati ovšem, proboha, jen od tatínka ne!). Šestnáctiletý Bondy, což jest Benjamin, vychodil s výborným prospěchem celou českou měšťanku, a ted již rok hledá místo v obchodě nebo u advokáta, píše, jezdí a shání. Protože se potřebuje na zimu obléknouti, jezdí za rozbrusku dne na nákladním automobilu (bere ho s sebou kamarád šofér) přes 50 km daleko do Chustu pomáhat na stavbě zedníkům, vrací se v noci rozbitý a počítá, kdy už toho bude moci nechat a hledati dále místo. Protože není obyčejný nádeník, nýbrž aristokratický Žid, vyrobil si ze staré pneumatiky proti drsnosti cihel na

102
dlaně chránítka. Jedenáctiletá Jentele, to jest Jindříška, jest tiché, nedokrevné dítě s hůlkovitýma nožkama, nedoslýchá a v české škole se špatně učí. Celý den pomáhá matce, drhne podlahy, pere a žehlí prádlo, spravuje a nosí krávě vodu. Módechemu, což jest Mordechai, bylo právě pět let, ale chodí již půl roku do židovské školy, kde se učí alef bais, hebrejské abecedě. Doma si stále hlasitě slabikuje z hebrejské knihy. Jest velmi bledý, má nedětský obličej se soustřednýma očima, mnoho a vytrvale pláče a kromě polozralého ovoce ze zahrady nechce nic jísti. Česky ještě nerozumí. V rodině se mluví jiddiš, neboť ani rodiče neumějí česky.

Můj hospodář se jmenuje Abram Herskovič-Alter, ale snáze se na něho doptáte tím druhým jménem. A jméno Alter jest velmi hezké.

V životě pobožných chasidských Židů jsou tragické chvíle — a není jich příliš málo — kdy jest jim dovoleno svého Věčného podvěsti. Židovské matce Estere Herskovičové z Kelečína na příklad zemře za sebou několik novorozenat. Ted jí Bůh k útěše daroval syna, kterého nazvala Samuel. Ale maličký Sami stůně, nepomáhá koření, nepomáhají horké obkladky, nepomáhají modlitby, a matčino srdečko se tetelí zoufalým strachem, že půjde Sami za svými malými bratry. Jde k rabínovi, sepne ruce, ale

sepne je arcí tak, aby se přes sebe překlopily jen dlaně, protože by jinak prsty nakreslily znamení kříže. »Rabi, učin zázrak!« Rabín se dlouhými prsty probírá zespoď v šedivé bradě. Přemýší. »Tři děti ti již zemřely? A tohle je syn!... Ano, jest to dovoleno.« A učiní zázrak. Provede nad dítětem v synagoze obřad. Vezme mu jméno, a to jest, jako by mu vzal duši. A dá mu jiné jméno, a to jest, jako by mu dal novou duši. Syn se již nejmenuje Samuel, nýbrž Abraham. A mezitím se naplnila chvíle a Bůh Hospodin kývne na Anděla Smrti. »Cas dítěte Samuela, syna Chaima Herskoviče, vypršel. Jdi a přiveď mi ho!« Anděl Smrti letí tedy na nočně měkkých křídlech do Kelečína a rovnou k Herskovičům... Samuel Herskovič?... Kde je tu jaký Samuel Herskovič?... Není zde přece žádný!... Proletěl celou ves. Nenašel. Vrátí se k Hospodinu: »Pane, v Kelečíně není žádné dítě Samuel Herskovič. V Tvých knihách musí být nějaká chyba.« Adonoi se laskavě usmívá. Usmívá se mateřskému srdeci a svému chytrému národu. Dole sedí matka nad svým Abramkem a zpívá mu ukolébavku: »Spi mé dítě, spi synáčku, dulinka — dulu.« A zachvívá se tichým smíchem a pláčem. Takovým zázačně zachráněným dětem se pak po celý život říká Alter. »Alt sol er verdn, nechť se dožije dlouhého věku!« A ta-

kovým Altrem jest i můj hospodář Abram, dříve Samuel Herskovič.

Vede se mu bídne. Vydělává 400 korun měsíčně, někdy 450, ale to jen zřídka. A musí-li člověk platit daně státu a náboženské obci, je z toho věru těžko vyživiti šestičlennou rodinu. Teď v srpnu jedí, co dala zahrada: kukuřičné klasy, oprážované v peci na živém ohni, boby, mrkev, brambory s rajskou omáčkou, trochu ovoce, v šabesový večer kousek telecího masa; ale to je právě srpen, měsíc hojnosti. Ničí ho Baťa. Zřídil si tu obchod s velkou výkladní skříní. Venkováné si odvykají nositi opánky postoly a kupují Baťovy devatenáctikorunovky. Ještě štěstí, že je odtud na jednu stranu k dráze 54 kilometrů, na druhou 45, a že zde jezdí mnoho autobusů i automobilů. Můj domácí pán kupuje rozbité pneumatiky, přibíjí je na podešve prochozených postolů, dělá z nich přístipky i opánky nové, nemotorné, šeredné a vyráběné jistě k hrůze a pohoršení všech milovníků národních krojů, kteří musí čisti na nártech podkarpatských gazdů písmena z reklamy Dunlop a Continentalu. Ale postoly z nich jsou prý dobré a trvanlivé, a jest to konečně jediný tovar, kde Baťa konkurenci Abrama Herskoviče nesnese. Můj hospodář dělá také sítník, ale na posledním jaremarku prodal jen dvě po osmi korunách. Sedláči, zaraženi nízký-

mi cenami, hnali do hor svůj dobytek zpět a neměli peněz.

Chodím k němu na besedu do ševcárny.

»Šalom alejchem, mistře. Co je nového?«

Do ševcárny chodí gazdové, ženy a výrostci, a je se možno mnoho od nich doveděti. Sedají bosí na lavici jako na hradě, čekajíce, až bude hotova jejich zakázka: nějaký příštipek ze staré kůže nebo podrážka z pneumatiky. Nemají však peněz, zákazník i dodavatel se na sebe smutně dívají, smlouvají se předem o dvacetihaleř, ale jde-li o příštipek, obyčejně se dohodnou, jde-li o celé podrážky, obyčejně ne.

Když tu není zákazníků, sedáme proti sobě na verpáncích a filosofujeme. Přizpůsobuje své jiddiš němčině a rozumíme si znamenitě.

»Je to pravda, že chtěl jeden doletět na měsíc?«

Zde, v okresním městě s několika tišími obyvateli, není vůbec možno koupiti noviny, můj hospodář také žádné neče, ale je doba letů do stratosféry a zprávy o nich patrně pronikly až do zdejší židovské obce.

Vypravuji, co vím.

Můj hospodář se na mne vlídně usmívá.

Můj hospodář má proti mně vůbec jednu strašlivou zbraň: shovívavě a las-

kavě se usmívá: všem těm pověram a nesmyslům, kterým věřím.

»Vy také věříte, že se země točí?«

Clověk při takovýchto příležitostech objevuje ve svém vědění mezery přímo zahanbující. Ano, někde ve Francii — či nebylo to ve Francii? — byla nějaká kostelní věž a nějaký slavný muž s ní spustil závaží a to kreslilo do popelu nějaké čárky... ale kde a kdy to bylo a kdo to byl... kdopak si to má pamatovat a copak mě někdy napadlo, že se s někým dostanu do diskuse o rotaci země? Vykladám, jak to právě umím. Můj domácí pán se na mne dívá se zdvořilým šibalstvím.

»Vy také věříte, že je země kulatá?«

Primánské důkazy od lodi na obzoru až po stín země na měsíci mi jdou již lépe. Na mistrových rtech se objevuje úsměv.

»Vždyť by musily spadnout domy.«

Právě dokazují, že by nemusily, když do ševcárny vstupuje šestnáctiletý Bondy, který vychodil s výborným prospěchem českou měšťanskou školu. Vyměňují si s otcem letmý, veselý pohled. »No, nás to ve škole také tak učili.« A také se usmívá. Ale protože vidí, že by debata nevedla k žádnému užitku, zase odchází.

»Od čeho je zemětřesení?«

Jaké pak jsou ty teorie? Zase velice plavu a mám jakýsi vzdálený a odmoc-

něný dojem z dob, kdy nad námi stával profesor zeměpisu s notesem a malinkou, nasliněnou tužičkou.

»Nu, od čeho tedy je?« pomáhám si starým debatérským úskokem, když již nevím dále.

Mistr odkládá vážně šídlo, nechává dratev zplihle viset a dube proti mně ukazovákem, dávaje tak každé ze svých vět váhy dogmatu.

»Země stojí na vodě. V té vodě je velká ryba. A když ta ryba mrskne ocasem, tak je zemětřesení.«

Aha! Takhlt ono to je! Kde se v těchhle končinách vzala asyrsko babylonská mythická ryba? Připlovala zřejmě cestou přes talmud.

»Ale to musí být moc velká ryba!«

»Je taky.«

»Poslouchejte, mistře,« povídám, »ale v Koločavě to s tím vaším zemětřesením bylo jinak. Tam mi sedláci vypravovali, že mezi Chustem a Koločavou lezl pod zemí velký had, kilometr dlouhý. Byli tam čeští inženýři, měli červenobílé tyče, kukátka a počítátka, hada sledovali a věděli, jak je hluboko a v kterých právě místech. Vypočítali si také u Koločavy místo, kde vyleze ze země a povolali artillerii a infanterii, až had vystrčí z díry hlavu, aby ho rozstřílely. A už se také v Sinovíru našel starý člověk, který takové rozstřelování hada viděl v Polsku. Když jsem nevěřil, říkali,

že přece tu komisi vidělo sta lidí. A když jsem se ptal, od čeho by byl ten had živ, houkli si na mne: „Země, která živí všechny lidí a všechnen dobytek, najednou neužíví hada!?” Mně se ta odpověď hrozně líbila. Ale ten had zmizel, zalezl zpět do moře. Co vy o tom soudíte?«

Mistr pohodil židovský hlavou a na jeho tváři byl úsměšek opovržlivý a bolestný zároveň.

»Sedláči... Bagáni... Co chcete od bagánů?... Bagáni věří každému nesmyslu.«

A pak se zeptal, důrazně a bodaje proti mně při každém z těch jednoslabičných žargonových slov ukazovákem:

»Jak... stár... je... svět?«

»To na rok nikdo neví.«

Mazaně se usmál, zamžoural očima a poklepávaje si prstem na prsa:

»My to víme.«

Pravda! 5691 let.

A pak se zeptal jakoby mimochodem:

»Je to pravda, že jíte vodní hady, žáby, raky a hlemýžď?«

Ale to již řekl, tváře se, jako by byl velice zabrán do práce a s očima úmyslně sklopenýma. Nikterak mne totiž nechtěl uraziti.

Málem bych byl vybuchl v smích. Ale to mne zmátno jen to spojení oněch netvorů; ještě včas jsem se vzpamatoval.

»Opravdu jíme, mistře.«

Řekněte: Jest od takovýchto lidí mož-

no něco žádati? Jest možno od nich chtít kousek lidského úsudku, kousek zdávěho rozumu v hlavě? Rozumějte mi: myslím od lidí, kteří s odpuštěním žerou žáby, hady, hlemýžď a raky.

Ale každá polemika jest užitečná a každá skepse plodná. A mne večer, když jsem usínal, napadlo: kdo mi za to ručí, že má elektro-dynamická teorie zemětřesení není stejným nesmyslem jako rybí teorie Abrama Herskoviče a hadí teorie koločavských sedláků?

*

Čekal jsem jaksi příliš dlouho na voloveckém nádraží na autobus do Volevého a poněvadž nás v čekárně bylo málo, přisedl si ke mně na lavici Žid, překrásný Žid s bradou rezavou jako veverka, nemladý, nestarý, tak v nejlepších letech, jak se říká. »Smím se ptát, kam ten pán jede?« »Smím se ptát, odkud ten pán je?« »Obchodně, prosím?« Dali jsme se němčinou ne zcela nejhorší do hovoru, který se stal délkou čekání dokonce upřímným.

Líčil mi bídou Židů. Obilí nejde, dobytek nejde, koloniální zboží nejde, protože není nikde krejcaru peněz. Není co jíst, malé děti nemají co jíst a kdyby to pán viděl, pukalo by pánovi srdce. Ze všech nás budou šnoreři, kteří budou

obcházet po domech... ach... ach... spravedlivý Bože!

Řekl jsem mu:

»Stojí to opravdu za to, zachovávat národnost za tuto cenu?«

Velmi se vzrušil. Až se pozvedl na lavici:

»Nejsme národ, nechceme být národem, to nám mezi ostatními národy zjednává nová nepřátelství, chceme sloužit jen svému Pánu Bohu, nic jiného.«

»Proč vás tedy týrá?«

»Zhřešili jsme.«

»Cím?«

»Postavili jsme na jeho místo tele.«

»To je ten pán tak mstivý, že vám to nedovede zapomenout po tolika stolečích?«

»Od těch dob jsme mnoho hřešili a hřešíme stále, hřešíme, hřešíme.« Říkal to vášnivě.

»Jak dlouho vás ještě bude trestat?« Oči mu zaplanuly:

»Již ne dlouho.«

»Přijde Mesiáš?«

»Přijde brzy.«

»A co, když nepřijde?«

»Jsme vyvoleny národ a pro svého Boha učiníme vše. On jediný stojí za to.«

— — —
Jsou sektáři: chasidy. Jsou naplněni milostí boží a nástupci Judy Makkabejského. Vyznávají učení proroka a sad-

dika z poloviny osmnáctého století, Israele baala Šema z Miendzybožu, kterého zde jmenují Baal Šem Tof, což jest dobrý, a jeho knihy Zohar. Nebudě smutný, Israeli, neboť jsi vyvoleným národem a ostatní jsou ti dány za podnoží, nevěř rabínům, Israeli, a nevěř jejich knihám a talmudu, budě dobrý, Israeli, nehromad peníze a mnoho se myj, miluj svého Hospodina, Israeli, a uctívej ho veselím, vínem, tancem, zpěvem a plesáním! Ale těžko uctívat Pána vínem a těžko býti v Podkarpatsku vesel. A tak z Baala Šema zůstalo jen to křepčení při modlitbě a proti Židům polským poměrná čistota. Baal Šem začal odbojem proti rabínům a jeho vnuci Dob Beer, Rabbi Mendel a Rabbi Malc odboj vyvrholili. Ale byli již sami opět rabíny. Jako v církvích mnohých jiných.

Dnes rabíni ovládají hnuty naprosto. Chasidi jich poslouchají slepě. Udá-li někdo, že židovský chlapec a dívka šli podvečer bez průvodu rodičů, doví-li se rabín, že něči syn »jel do šábesu«, to jest, že se do obce vrátil až potom, kdy již na nebi svítily tři hvězdy, trestá otce obchodním bojkotem, týdenním i měsíčním, a nikdo z náboženské obce se nedováží zákaz přestoupiti. Když jsem se na rabínské hospodářství díval zblízka, dlouho jsem nevěděl, jde-li tu o fanatické zabedněnce, po krk a již od dětství zabořené do pěkných i nehorázných

pohádok a moudrostí svých středověkých knih, či o velmi hrubé kořistníky. Dokud jsem je viděl učeně vykládati, v kolik hodin a kolik minut počiná při zataženém nebi šabes, až kam za obec a až ke které tyče smí o šabesu Zid jít a smí-li a kdy smí o šabesu pracovat alespoň Zidův vůz nebo motýka, pokud jsem je viděl vážně choditi na komise vyšetřovat, byla-li ta slepice zaříznuta správně či bylo-li ji při košerování ve voleti pteříznuto zrno a musí-li se tedy pták zakopati, dokud jsem slyšel, že zakazují věřit, že se země otáci, byl jsem ochoten pokládati je za fanatiky. Ale když jsem viděl jejich bezmezné záští proti sionismu a poznal, jak nelitostně odírají své věřící, klonil jsem se k názoru druhému. Neuvěřil jsem, že sionismus řebla zatrudit proto, že se lidé malé výry vzdávají Mesiáše a že, nečekajíce naň, zakládají království, které jest královstvím z tohoto světa. Neboť věruji jak budou rabini moci dávat decerám statisícná věna a kterak budou jezdit do Karlovy Vary, uprchnou-li jim jejich osce do nového Sionu? Skončil jsem kompromisem; jsou obojím zároveň fanatiky i vykořisťovateli.

Zidovství jest v těchto končinách věc velmi drahá. Můj domácí pán, který měsíčně vydělává 400 Kč, platí za svůj dřevěný domek rabinovi 200 Kč roční náboženské daně; za rituální lázeň pro

ženu a sebe měsíčně 26 Kč; kilogram předního telecího masa ho stojí o 2 Kč více než kohokoli jiného, neboť dobytče musí být rituálně zaříznuto a nečisté zadní maso z něho velmi lacino prodáno gojům; litr mléka kupuje o 40 halérů dráže, protože u dojení musí být židovský dozor, aby snad nikdo nesáhl na kravské věmeno prsty, znečištěnými ve předvým sádlem; za zaříznutí slepice mu počítá šechtr 2 Kč, ale za to třeba být vděčen, poněvadž, začne-li si šechtr vymýšleti na drůbeži závady, dovede uvést celou náboženskou obec v zoufalství. A při tom přichází každé chvíle rabínův syn v hedvábném kaftaně a se sametovým kloboukem na hlavě, aby v průvodu ještě jednoho souvérce vybíral na nějakého zázračného rabína nebo na nějaké neznámé chudé, a židovští žebřaci si podávají dveře. Když ráno můj domácí pán, zahalen do pruhovaného rituálního šátku, a přešlapuje, kývaje se a rozkládaje, hovoří se svým Bohem, teckou mu po vousatých tvářích slzy jako hráchy. Odkud brát? Z čeho žít? Budou z nich snad ze všech šnoreři? Ale rabínovi platí.

Opravdu: odkud brát a z čeho žít? Dříve se půjčovaly peníze. Ted půjčuje Legiobanka, Slovenská banka, Dunajská banka. Dříve se obchodovalo. Ted obchoduje jen Legionářské družstvo. Dříve se sevcovalo. Ted dělá boty jen Bafa.

Přišli noví páni. A ti řekli: »Nedovolíme již nečistým Chazarům, aby kořistili z ubohého rusínského lidu. Ode dneška z něho budeme kořistiti sami.«

Je po židovském blahobytu v Podkarpatsku. Zbyl jen blahobyt rabínský. A tém, zdá se, je jedno, dodávají-li jim jejich poddaní křesťanské kůže, stažené s Rusínů, či židovské kůže, sedřené se sebe samých. »Pro svého Boha učiníme vše, on jediný stojí za to,« řekl volovecký Žid.

S rabíny se spojují noví čeští páni. Neboť rabíni mají moc, disponují desetitisíci volebních hlasů a jejich věřící dělají politicky to, co rozkazují oni. Za tuto pomoc jim vládní strany postupují část svých zisků: dovolují jim odírat židovské ovce, které by jinak mohli stříhati sami. A právě proto podkarpatští Chazaři již více přitištěni nebudou, jak by si toho část české žurnalistiky přála. Jejich rabíni je nemohou potřebovat ještě chudšími, než již jsou.

Toto jest část věna, které rabíni přinesli do politického manželství s novými českými pány:

Židovské děti nechodí do rusínských škol. Nýbrž do českých, které by bez nich nemohly existovati. Je jich tam často více než 90 procent. Ve třídě, do které chodí naše Jentele, jest z 28 žákyní 26 židovských a čeští učitelé na sebe žertem pokřikuji: »Ty malamete,«

což jest: »Ty židovský kantore!« Do židovské školy židovští chlapci (ale jen oni) chodí arci také, dokonce již od pěti let, a jako náš malý Modche, často i dříve. Vyzáblí, nedokrevní hoši s pejzy černými, červenými i rusými, se starými tvářemi a soustředěnýma očima putují již ráno před šestou hodinou do židovské školy, a odtud v osm hodin přímo do školy české. Podvečer, když jiné děti skotačí na čerstvém vzduchu, jsou židovští hoši ve škole opět; a v neděli celý den. Ti malí se tam již od pěti let učí alef bais, ti větší hovořit se svým Pánem Bohem a věřit, že zemětřesení dělá velká ryba, když ve vodě, na které stojí svět, mrskne ocasem. V sobotu se česká škola ovšem může zavřít, poněvadž není účelnou učiti násobilce prázdné lavice. Rabíni vyhověli českým pánum a ponechali si při tom své; na úkor dětí. A kdyby přišli ještě noví pánové, budou se s nimi paktovati opět a naženou svá jehnata do školy třeba čínské. [Teprve ten, kdo zná školské poměry na Podkarpatsku, chápe velký rozdíl ve vzhledu a zdravotním stavu mezi židovskými chlapci a židovskými dívками. Dívky se totiž hebrejsky neučí. Neboť se ženskými Jehova nemluví.]

Ceští páni chtějí z malých chasidů udělati loyální státní občany a dobré Čechy. Jenže bude trvat ještě více než jednu generaci, než se vůbec podaří

včleniti tento podkarpatský lid do souhry společné lidské práce. Jejich vědomí výlučnosti a pýcha vyvoleného národa jsou příliš srostlé s jejich nejvnitřnějším nitrem, jejich štítivé opovržení proti všemu nečistému, to jest všemu nezidovskému, jest příliš nepřekonatelné, a stojí-li goj o něco níže než vepř, stojí nevěrný západní Zid ještě o něco níže než goj.

BOJ O KULTURU A JAZYK.

Ta země jest ještě bez jména. Či, lépe řečeno, má jich příliš, aby je mohla míti. V starém Zalitavsku pro ni zvláštního názvu nebylo, a teprve od prosince r. 1918, kdy Maďaři již po prohrané hře marně dávali této zemi pod Karpatami autonomii a v Budapešti vládu, ji nazývají R u s k á K r a j i n a. Oficiální název saint-germainské smlouvy jest P o d k a r p a t s k á R u s. Nacionální Rusové, kteří věří v novou velkoruskou říši, se na zemi dívají s druhé strany hor a jmenují ji Z a k a r p a t s k á R u s. Komunisté a nacionalističtí Ukrajinci, opírající se o národnostní spojitost zdejších kmenů se sovětskými, haličskými a rumunskými Ukrajinci, ji nazývají Z a k a r p a t s k á U k r a j i n a nebo, nehodlajíce se vydati stihání pro nedovolenou agitaci, prostě Z a k a r p a t s k o. Každé z těchto jmen má ostré a zcela určité politické ražení. Lidově se říká P o d k a r p a t s k o. Ale ani tři slovanské kmeny, které zde žijí, tvoříce s ne příliš značnými dialektickými rozdíly jazykovou jednotu, to jest na východě Slovenska a v nejzápadnějším Podkarpatsku Lemkové, ve středu Bojkové a na východě Huculové, nemají ještě jednotného národního jména. Jsou nazýváni R u s í n y, R u s á k y, M a l o r u s y, P o d k a r p a t o r u s y, R u s y, U k r a-

jinci, a hrdí Huculové, jako Češi X. století setrvávají posud na pojmenování kmenovém. Na otázku, jak mluví, vám vesničan odpoví, že rusjky, to jest s velmi měkkým s, což třeba přesně odlišovat od rusky. Název Podkarpatorus jest více vědecký, jméno Rusňák pokládají za hanlivé a poněvadž výraz Rus či Ukrajinec jest ještě dnes spíše označením směru než národního celku, nezbývá autoru, písicímu o lidové mase, leč zastaralé pojmenování Rusín. Národ si může dát jméno jen sám. Podkarpatský lid národem ještě není. Jen etnografickou masou.

Ale pojmy se počínají tříbiti a Podkarpatskem jde velký boj: Rusové či Ukrajinci? Ruština či ukrajinština? Filologové a historici ať se do sporu nemíchají, jejich argumenty jsou pára a dým, zde jde o politiku, to jest o velké komplexy zájmů, a svornostářství, které bylo možné roku 1919 a 1920, není možné dnes, neboť od těch dob uplynulo ne deset, nýbrž sto let.

Roku 1919 a 1920 v Podkarpatské Rusi jazykového sporu ještě nebylo a vše tam žilo v nejkrásnějším nadšení a osvobozenské jednotě. Ještě pak, když vyvstaly praktické otázky, na příklad ta, jakým jazykem se má ve školách vyučovati. O této prostičké a snadné věci ať rozhodnou lidé jedině povolání: rusínští učitelé! Roku 1920 se tedy sjeli.

Byli to skoro vesměs učitelé maďarští, kteří dobře ovládali jediné maďarštinu, ale jejich nadšení a vůle jednoty si v ničem nezadala s city a dobrou vůlí všech svobodních občanů ostatních. Věc je přece jasná jako den: »Ať se vyučuje jazykem, kterým jest napsáno Písmo svaté!« Všichni s voláním: »Bůh nás vede!« souhlasili. Vstávali řečníci, mluvili o velkém Rusku, o velké kultuře, k níž se třeba přimknouti, o krásném ruském jazyku, a bylo jim celým shromázděním tleskáno a přitakáváno. A vstávali jiní a se zarosenýma očima blahořečili Bohu, že už nebude třeba vyučovati cizáckou řečí, nýbrž jazykem chudobného a dobrého lidu Podkarpatských hor. A bylo jim všemi nadšeně aplaudováno. Ale ve shromázdění byl přece jeden poučený člověk, český předseda školského odboru Josef Pešek. A ten řekl shromázdění asi toto: »Pánové projevili krásnou jednotu. Ale potíž bude asi v tom, že se ta jednota týká tří naprosto různých věcí, neboť Písmo svaté je psáno staroslovenským jazykem církevním, řeč kultury ruské je ruská a lid zdejších hor mluví trojím podkarpatským dialektem. Kterému z těchto tří jazyků se má tedy na školách vyučovati?« Ale podobné malichernosti nedovedly svatou svornost zviklati, a všichni volali: »Tak, tak ať se vyučuje, jak vy s námi mluvíte, neboť vám dobře rozumíme!« A

předseda školského odboru mluvil se shromážděním u k r a j i n s k y. Bylo tedy dosaženo jednoty ve čtyřech úplně různých věcech.

Od r. 1920 bylo o jazyku konáno velmi mnoho konfencí, schůzí a schůzek, a otázka není rozřešena dodnes. Během času odpadl jen z debat jazyk církevní, a zájem o podkarpatské dialekty byl začleněn do pozadi. Ale spor mezi ruštinou a ukrajinštinou zůstává. Neboť původní jednota se změnila v spor, a otázka v počátcích pouze školská, se rozvinula v otázku národní.

Je to boj mezi inteligencí. Boj plný vásní a vzruchů, který neponechává místa ničemu jinému, který rozděluje podkarpatské intelektuály ve dvě strany dnes ještě početně úplně stejné, dělí je společensky a dotyká se i jejich života rodinného. Urputný boj, podobný tomu, jakého byla v Čechách starší generace svědkem v zápasu o moc mezi staročechy a mladočechy. Tvrdilo se mi, že se jazykové spory přenášejí také na vesnici. Sám to ze svých zkušeností potvrditi nemohu. Zdálo se mi napak, že podkarpatoruský lid jest příliš zaujat zápasem ani ne o skývu chleba, nebož jen o korš a misku tokanu, aby aby mohl miti smysl pro věci tak odlehle.

Daležitou úlohu v těchto bojích hraje emigrace. A to na obou stranách. Jak

emigrace ruská, uprchlá z SSSR, tak ukrainská, složená jednak ze zbytků rozprášené národní armády ukrajinské, jednak z lidí, uchýlivších se sem z Polska před persekcí Pilsudského.

V rusínském Východním Slovensku jest intelligence z valné části emigrantská ruská. Jsou tu lesními inženýry, velkostatkářskými úředníky, nájemci dvorů, učiteli, lékaři, popy, a jsou většinou již odchovanci ruských škol v Čechách a českých vysokých škol. Žijí svým odděleným emigrantským životem, se svou ideologií, se svým úžasným, čistě ruským, tragickým steskem po vlasti, kde je vše krásnější, i slunce a voda, než u nás, se svým despektem a »něinteresnou« ke všemu českému, a panský lhostejní k lidu, uprostřed něhož žijí. Domácímu dialekту se naučili rozuměti, ale sami, chtějí-li, aby jim bylo rozuměno, mluví jakousi podivnou řečí, která jest trochu ruštinou a trochu češtinou, promísenou domorodými slovy a slovy maďarskými, jichž jest jazyk Rusínů na Východním Slovensku pln. V ukrajinsko-ruském sporu jest jejich stanovisko dáno samo sebou. Jsou Rusy a ptáte-li se jich, odpovědi vám tohle:

»Zdejší jazyk jest pouze dialektem ruštiny. Nejvíce se podobá běloruštině, s níž má i zeměpisnou souvislost. Zdejší lid ukrajinsky nerozumí, s ukrajinštinou nemá nic společného, pokládal se

vždy za Rusy a ruský cítil. Podkarpatská literatura byla vždy jen ruská. Byl zde klid a jednota do té doby, dokud se sem nenahrnuli rusínští uprchlíci z Polska, kteří zde zahájili divokou ukrajinskou agitaci a uměle vyvolali jazykové spory. Podkarpatstí Rusové samostatným národním životem žítí nemohou a přimknutí se k velké ruské kultuře jest jejich životní otázkou. Jakou kulturu jim mohou dáti Ukrajinci? Proti jejich směšné pýše Ševčenkovi a Ivanu Frankovi mohou Rusové postaviti desítky a desítky autorů mnohem dokonalejších. Ale pražské vládě se ukrajinská propaganda hodí a podporuje ji morálně i penězi.«

»Proč myslíte?«

»Je jasné, proč. Vláda chce čechisovat. Chce mítí nad zemí věčný protektorát. A kdyby zvítězil jedině možný ruský směr a kdyby se upravila alespoň jazyková otázka školská, bylo by po čechisaci a brzy také po protektorátu. Ale za těchto jazykových, školských a politických zmatků si mohou Češi dělat, co chtějí. Proto.«

Divide et impera!? myslíte si. Stará rakouská škola?

Ale na Východním Slovensku pozorujete zajímavý zjev; silnou ruskou agitaci, v prvé řadě propagandu pravoslavnou, pracující značnými penězi. Agituje se od muže k muži, lidem se slibuje, že

popům nebude třeba odvádět koblinu a rokovicu (to jest středověký desátek a polní robotu), kterou jsou povinnáni řecko-katolickým farářům, na vesnicích se stavějí pravoslavné církve, obce přestupují sem a přestupují zase tam, faráři a popi se na hřbitovech, jak se tahají o truhlu s mrtvým, rvou za vlasy a vousy, a jejich věrné houfy do sebe buší klacky. Odkud mají pravoslavní peníze? Ptáte-li se Rusů, dovíte se něco o jakýchsi tajemných amerických dolarech, nebo vám něco povědí o vnitřních sporech v církvi a naznačí vám, že jsou to peníze srbského patriarchátu.

Jdete tedy o informaci k ukrajinofilům.

Ti se usmějí a řeknou: »Je přece jasné, že to jsou peníze pražské vlády. Bojí se ukrajinství, protože chce čechisovat. Bojí se, že by se polští, česko-slovenští a rumunští Ukrajinci mohli spojit v jeden kulturní celek. Obviňuje nás s irredentismu, pronásleduje nás a proti nám podporuje Rusy. Ovšemže posledním cílem každého národního hnutí je nacionální stát, ale o tom prozatím ani nesníme, československou příslušnost jsme zvolili dobrovolně a ani nás nenapadá toužit po perzekuci rumunské nebo ještě horší polské.« A řeknou nám ještě toto: »Rusini a Ukrajinci jsou přece jen dva názvy pro týž

národ. Lemkové, Bojkové a Huculové jsou Ukrajinci, dialektyké rozdíly jsou nepatrné, a podkarpatský lid spisovné ukrajinštině rozumí. V kterémkoliv veřejném knihovně se můžete přesvědčit, jak opotřebované jsou knihy ukrajinské a jak netknuté knihy ruské. Je pravda, že malinká podkarpatská literatura bývala ruská, ale už není. Dnes se zde literárně píše ukrajinsky, a jediný z podkarpatských spisovatelů, který užívá ruština, jest básník Karabeleš. Ta ruština byla jen zastaralý panslavismus, udržovaný nacionálním zoufalstvím. Také v Polsku mivali Ukrajinci z pocitu národnostní slabosti potřebu přimknouti se k velkému bratrovi a psávali rusky, také tam byly vášnivé jazykové a politické boje mezi směrem ruským a ukrajinským, ale dnes jich již není. Ve volbách z roku 1907 zvítězilo ukrajinství nadobro a definitivně. To, co vidíte na Podkarpatské Rusi, jest týž boj, jen o čtvrt století opožděný.«

Ale je tu ještě jeden, třetí směr: čistě podkarpatský. A ten říká:

»Nejsme ani Rusové, ani Ukrajinci. A jako jsme odmítali státi se Maďary, nechceme být ani Čechy. Chceme mluvit a psát jazykem, jaký nám dal Pán Bůh. Rusky.«

Není pochyby, že by tento směr, který by si na Podkarpatsku přál vytvořiti nový, maličký slovanský nárůdek, je-

hož život by se vyvíjel pouze v hraničních republiky a jenž by nehrozil ani irredentismem ruským ani ukrajinským, byl pražským vládám nejsympatičtější. Je také jistlo, že by nalezl největší ohlas na vesnici, která nemá pro zápas ukrajinsko-ruský pochopení a nazývá s mírem příhanou Ukrajince Poláky a Rusy Moskaly. Ale narodil se umělou politickou cestou a je úzce spiat s politickou stranou, která v Podkarpatsku nikdy nenabude rozhodujícího vlivu. A urputným bojem ukrajinsko-ruským jest stále více zatlačován do bezvýznamnosti. Inteligence se ho straní. A alespoň bez jednoho intelektuála, to jest takového, který by dovedl napsati pořádnou gramatiku, to nejde.

*

»Dobре,« řeknete, »je to opožděný boj o kulturu a jazyk. Ale jak rozrešíli školskou otázku? Nelze předpokládati, že by sporem směly trpěti děti! Do toho do všeho jim nic není, musí se naučit číst, psát a násobilce. Na maličkém kousku země, obývaném Rusíny, jsou přece také školy! Jak se v nich učí?«

Ovšemže jsou na tom maličkém kousku země školy! A jak se v nich učí? Podkarpatským dialektem, ukrajinsky, rusky, slovensky, česky, maďarsky, he-

brejsky, jiddiš, německy, rumunsky a v Užhorodě je také škola cikánská. Ale ta snad nepadá na váhu, protože je to vlastně česká škola odcikánšfovací a cikánštiny se v ní užívá jen k dorozumění se s nejmenšími. Ale nesmíte si ty školy představovat jako v nějaké civilisované zemi. Na Medzilaborecku jsem viděl osmileté, desetileté a třináctileté děti usedlých rodičů, které nikdy nechodily do školy, protože musí statkáři pásti vepré. Na Volovecku jsem pozoroval totéž. Zde se to tak přísně nebene, se statkáři třeba vycházejí, a okresní náčelníci ani dobře nemohou srovnati se svým svědomím, aby brali hladovým rodinám dětský výdělek, poněvadž cítí, že jeden sociální zločin nutně plodí neřesti další. Ještě letos je na Podkarpatsku 5000 dětí, které nikdy nebyly ve škole a z nichž ovšem vyrostou analfabeti. A ty, které zapsány jsou, tam v zimě nechodí, protože nemají šaty a boty, nebo alespoň ne všechny, takže si je v chyších jedno druhému půjčují, aby mohlo jít jednou to, po druhé ono, neboť sedět ve škole je přece jen příjemnější, než v zakouřené jizbě za komínem chlebové peci. A až tam na jaře choditi budou, nebudou mítí knížky, sešity a pera, budou si půjčovati krejcarovou tužku a psátí na kusech balicího papíru, bůhví odkud sebraného, a budou-li chtít mítí zato-

peno, půjdou do lesa nakrást dříví a vydají rodiče nebezpečí pokut. Škola jim nemůže dát nic, neboť stát převáluje školská břemena na obce a ty nemají... Ale mluvili jsme o vyučovacím jazyce. Jak se učí na školách rusínských vsí? Je to tak: ze začátku se učitel s dětmi dorozumí jen domácím dialektem, a když poněkud vyspějí, učí je mluviti a psáti rusky, ukrajinsky nebo v nářečí pokračuje, podle toho, jakého je směru, jak sám dovede nebo prostě jak ho napadne. Ale ve většině rusínských vesnic se vyučuje ukrajinštinou nebo alespoň řečí ukrajinštině hodně blízkou.

Musí přece být nějaké normalisované učebnice?!

Musí? Ale kdepak! Začaly se sice nějaké čítanky tisknout, ale to trvalo jen do roku 1924. Jsou totiž psány zastaralým pravopisem podle Vološinovy maďarsky vydané gramatiky. Roku 1925 vyšla gramatika Paňkovečova, ale od těch dob bylo mnoho a mnoho konferencí o pravopisu, ten se stále mění a teď se pomýslí na pravopis čistě fonetický. Někde jej žákům povolují, někde ne. Těch původních čítanek se používá v některých školách na Slovensku a také na Podkarpatsku, ale jinde mají učebnice ukrajinské, přivezené z Polska, jinde knihy ruské, a povídali mi o škole, kde byl jedinou učebnicí starý ruský hasičský kalendář. A ve vyšších ukra-

jinských školách to také není lepší. Na měšťanských školách není učebnic, jsou-li jaké, jsou neschválené (a vším právem, poněvadž jsou většinou špatné), učitel jich užívati smí a nemusí, nelibí-li se mu, může přednášeti, jak chce, a děti ať píší, nebo také ne. Na středních školách se žáci mohou učiti některým předmětům (dějepisu, matematice a geometrii s její složitou terminologií) jen z knih českých, protože jiných není. To po jedenácti letech školství.

A k tomuto zmatku ve vyučování se připojuje zmatek v osobách učitelů, kteří často neovládají ani jazyk. A v školství — je to první pole, kde se zjev ve větším měřítku uplatňuje — počíná na sebe již prudce dorážeti konkurence mladých ukrajinských intelektuálů s českými a s ní i národnostní nenávist, která zde byla před několika lety ještě věcí neznámou. Z učitelů na měšťanské škole s ukrajinskou vyučovací řečí ve Volovém jsou na příklad 2 haličtí Ukrajinci, 1 podkarpatská Maďarka a 6 Čechů; ředitelem je Čech, ale tomu alespoň vzdávají chválu, že zná jazyk. A mnohem jinak nevypadá poměr ani na měšťanských jiných. Ale přes to, že jest domácího učitelstva tak málo, že to bije do očí, přijímá se do ukrajinského učitelského ústavu jen omezený počet žactva, a jeho absolventi nemohou dostati místo. V Podkarpatsku jsou tři učitel-

ské ústavy: státní (pro chlapce i dívky) v Mukačevě s vyučovací řečí ruskou, a dva (jeden pro chlapce, druhý pro dívky) v Užhorodě, oba řeckokatolický církevní — také podkarpatská věc! — a s vyučovací řečí ukrajinskou. V téhoto dvou jest však zaveden numerus clausus, přijímá se jen 40 žáků, ač se jich hlásivá přes 100, a ostatní se odmítají. Ujídali by chleba českým učitelům, nebo těm, kteří ani učiteli nejsou, nýbrž absolventy různých středních škol, doktoři, inženýry, ale učí. V Čechách je ohromný přebytek intelektuálů a třeba je vyvážeti, neboť pro režim jest lépe, bude-li bída a nespokojenost na periferii, než v centru. Dokud to ovšem půjde.

Jací žáci z takovýchto škol mohou vycházeti, je na snadě. Umějí méně než naši a až s nimi půjdou do konkurenčního boje také v jiných oborech, budou v nevýhodě.

Je příznačné, že na tak nízké úrovni jest pouze školství většiny podkarpatského obyvatelstva: 447 tisíc Rusínů. Školy slovenské, maďarské, rumunské a německé odpovídají dnešnímu normálu a se židovskými jsou spokojeni alespoň jejich svrchovaní páni: rabíni. České školy stojí ovšem nejvýše; jsou rádně vedeny, proti domácím slušně dotovány, mají učební pomůcky a v ničem si nezadají se školami korunních zemí. Jen jedno nemají: české žáky. A kdyby jim

tam rabíni nenaháněli svá jehňata, musila by se ohromná většina jich zavřít. Snad si měli Rusíni říci: Proč posílat děti do špatných škol, když jsou zde dobré, když jsou čeští učitelé v obou a když jest čeština stejně povinným předmětem? Ale pražští páni zapomněli na rakouské zkušenosti. Rusíni si to neřekli a do »panských škol« děti neposílají. Naopak: začínají proti nim bojovat a agitovat pro své. Prozatím tiše a nesměle. Ale naučí se mluviti hlasitěji.

*

Podkarpatskem jde boj, který má stmelit etnografickou masu rusínského lidu v národ a dáti mu jméno. Je to kulturní a jazykový zápas mezi ruštinou a ukrajinštinou. Neboť jazyková nejasnost let devatenáctých a dvacátých se vyčistila a zmatky se zjednodušily alespoň do té míry, že ve středu zájmu zbyly jen ty dva. Ostatní se boje nezúčastní, alespoň otevřeně ne, ač jsou zde a vyčkávají výsledku. Jde o velký zápas rusko-ukrajinský, na který se všech stran tlačí státní zájmy českého jazyka, na jehož periferii čihají tajné naděje maďarské a v jehož bezprostřední blízkosti se bezmocně třepetají snahy o vitezství dialekta. Bojové síly Rusů a Ukrajinců jsou si rovny: polovina proti polovině. Ale ukrajinství zvítězí. Kdo si

prohlédli Podkarpatsko jen o málo více než turisticky, nemůže o tom pochybovat a nemůže ho oklamati ani velké rozmáhání se češtiny. Ta bude po jistou periodu dějin této země jen jazykem úředním a obchodním. Ne více.

Proč musí zvítěziti ukrajinština? Z několika důvodů velmi vážných. V prvé řadě proto, že ruštině lid rozumí velmi špatně nebo vůbec ne, kdežto ukrajinština jest jeho dialektem blízká. Pak proto, že jsou vůdcové ukrajinského hnutí bojovní, iniciativní, a jsouce zčásti uprchlíky z Polska, jsou v politických bojích již od dob Badeniových dobře vyškoleni. Dále proto, že má ukrajinština na své straně většinu mládeže, vyšlé již z domácích škol. Pak proto, že se pro ukrajinštinu vyslovily největší politické strany země, to jest řecko-katolická strana křesťansko-sociální, strana komunistická a strana sociálně demokratická. A konečně proto, že se dnes na Podkarpatsku píše literatura ukrajinsky.

Neboť Podkarpatsko má literaturu. Má starou slavjanofilskou literaturu, tendencí podobnou probuzenecké literatuře české a representovanou třemi faráři: Alexandrem Duchnovičem, jehož podkarpatská hymna, básnický stejně nevýrazná jako »Kde domov můj?«, visí ve třídách většiny podkarpatských škol; pak Alexandrem Pav-

lovičem, spisovatelem podprůměrným, a nejlepším z nich básníkem Podkarpatskem. Ale Podkarpatsko má také literaturu novou. Snad nedosahuje dnešního evropského průměru, ale je zde a žije. Je to literatura malého, chudého a bojujícího kmene, a zračí se v ní jeho potřeby, vzory a touhy. Je to romantický kult hradů a pověstí, realistické obrazy z dějin, uctívání hrdinů, a národní pohádky, nejzajímavější zjev podkarpatské literatury; pak povídky, dramata a obrazy z vesnického života a v nich mnoho vlastenectví, sentimentu a sociálního soucitu; je tu podkarpatská příroda s květy a horami a kult národní písň; ale je tu již také sociální uvědomování, odboj, vzdor a ostrý protiklad pán — porobený. Soudobá literatura jest charakterisována jmény básníků: Vasyla Grendži-Donského, Julija Boršoše-Kumjatštého, Ivana Mihovka, Mikolaji Božukové a Andreje V. Karabeleše. Mladý klerik Karabeleš jest dnes jediný vážný podkarpatský literát, který píše rusky. A není věru nepoučné srovnati ho s Grendžou Donským a Boršošem Kumjatštým, nejlepšími ukrajinskými básníky Podkarpatska. Zatím co Grendža, impulsivní, aktivní a robustní chlapík, bubnuje rabům do boje, rozbíjí pouta, vyhazuje tyraný a morduje katy, zatím, co Boršoš trochu bezručovský a trochu

wolkrovsky volá na pražské pány, jezdící po Podkarpatsku v automobilech, zbojnického vůdce Oleksu Dovbuše a selského rebela Dovžu, medituje Karabeleš o Bohu, oddává se velebnému klielu přírody, nezná lidi, a poněvadž jest boj dílem dábelským, touží být takovým bojovníkem, který by stál v ohni, trpěl a stal se mučedníkem. Snad by se nemělo celé ruské hnutí charakterisovati tímto jediným svým básnickým representantem; ale když ten klerik-poeta tak dokonale harmonuje s pasivitou, odevzdaností a odcizeností lidem celého svého směru! Podkarpatská prosa jest dána jmény: Volodymyr Birčak, Alexander Markuš, Irena Nevicka, A. Voron, Zorislav, kteří píší ukrajinsky, a jmény Antonij Bobulskij a Luka Demjan, kteří píší místními dialekty. Nedovedu si odopříti, abych o Lukáči Demjanovi, sedláku povídkáři z Vyšních Verecek, nepověděl anekdotu, která je charakteristická pro něho i celý verchovinský kraj, kde žije a jejímž nárečím píše. Je možné, že se nad ní zasměje srdce básníkovo, ale politického člověka nad ní berou čerti. Povídal mi ji dr. Volodymyr Birčak, rádce podkarpatských literátů. Přišel k němu Luka Demjan s rukopisem povídky »Vědma« (byla vydána knižně), o níž nevěděl, má-li ji nazvat román či jak. Děj povídky jest tento: Mladý chrád-

noucí muž jde o radu k čarodějnici. »Tvá žena,« dostane za odpověď, »tě mění, když usněš, v koně a celou noc se na tobě prohání. Tvar se, jako bys spal a až k tobě přijde, chyť ji za vlasy. Vlasy se promění v hřívou, žena v kobylku, a proháněj ji celou noc ty.« Stalo se. Ale ráno, než zavřel muž kobylku do stáje, dal ji u kováře okovat. Pak šel za práci. Když se v poledne vrátil, umírala mu v posteli žena. Dívá se a vidí, že má na rukou i nohou přibité podkovy... Když si Lukač Demjan přišel pro odpověď, řekl mu profesor Birčák: »To není román. To je pohádka; fantasie.« Načež autor rozzlobeně: »To není žádná pohádka! A žádná fantasie! To se stalo v naší vesnici. Vím to od otce.« Zdá se, že Gogol také věřil v družinu pohanských Bohů. Proč by v ně nevěřil podkarpatský autor v kraji, kde pohanský Bůh země ještě žije plným a mladým životem?

Ukrajinský jazyk a ukrajinská literatura si v Podkarpatsku rychle razí cestu. Stále vznikají nové ukrajinské časopisy (právě nyní »Postup«, »Ukrajinské slovo« a »Holos naroda«) a také zanikají. Na venkově se pěstují ochotnická divadelní představení. »Prosvita« se stará o vydávání knih, pokud jí to dovolují peněžní prostředky. A je tomu skutečně tak: ve veřejných knihovnách, kde jsou, najdete ukrajinské knihy

mnohem zamazanější a roztrhanější než ruské. Je zde život, pohyb a také rvaost.

Ukrajinština ovládne zemi nadobro. A i když dnes stojí polovina proti polovině, bude se ta ruská postupně stále menšiti. Neboť Ukrajinci mají pravdu: ruština, tof staré slavjanofilství a výraz touhy bezmoeného kmene opřítí se o silného bratra. Dnes je ruština na Podkarpatsku mrtvým, papírovým jazykem a velkoruský směr archaismem. Proto, že jest ruská řeč zdejším dialektem cizí, proto, že jest zdejší ruský směr všemu modernímu politickému i kulturnímu životu cizí, neboť se přimyká k věrejšímu, mrtvému Rusku a proti dnešnímu, pracujícímu a bojujícímu, se ohrazuje studenou zdí. Jest bez kontaktu se skutečností a s lidmi. U podkarpatských Ukrajinců, kteří stojí v neustálém, pronikavém spojení se svým národem, jest tomu právě naopak. A podporují-li české vládnoucí třídy ruský směr, nemohu si to vysvětlit neinformovaností, nýbrž jen nutnosti, vytvořiti v zemi takovou situaci, aby se Rusíni bili mezi sebou a neměli tak kdy ani smysl pro to, aby se také podívali někam jinam.

Bylo by chyba zaměňovati ukrajinské národní hnutí na Podkarpatsku s nacionalismem, jak se jeho pojmem vytvořil na západě. Té chyby se

dopouštějí také čeští byrokrati (nebo se tak alespoň tváří), kteří v tomto hnutí slídí po velkoukrajinských spiknutích, po spojení s teroristickou Vojenskou organizací polských Ukrajinců, po styčích s Berlínem, ba dokonce s Vilémem Vyšívaným (takhle demokraticky se totiž nazval podle své vyšívané košile dobrodružný rakouský arcivévoda a pretendent ukrajinského trůnu, kterého se Ukrajinci brzy zbavili). Nevím, ale snad jest jednou ze složek národního hnutí na Podkarpatsku i nacionálně fašistický prvek. Ale jak slabý je, existuje-li vůbec, je zřejmo z toho, že ještě ani nebyla založena nacionalistická strana, jejímž teprve levým křídlem může být. Netvrdí také, že se během času a při dosavadním kursu nemůže vyuvinout. Ale dnes se ještě národní hnutí na Podkarpatsku daleko spíše podobá českému vlastenectví let šedesátých, s jeho živelností, nediferencovaností a často i naivností. Jde tu v první řadě o boj o jazyk a kulturu. A jsou v něm ještě zastoupeny všechny prvky politické i sociální. Diferenciace politická, sociální i kulturní přijdou teprve později. Ale ono »později« nemůže znamenati »později« v starém historickém smyslu, poněvadž jsou dnešní dobová měřítka určována tempem našeho intensivního života.

OBSAH.

Vesnice XI. století	str. 5
Ti, o kterých tu dříve nebylo slýcháno	" 27
Židé	" 48
Boj o kulturu a jazyk	" 73

I V A N   O L B R A C H T:
Z E M Ě   B E Z   J M É N A
Reportáže z Podkarpatska.

Vydal na jaře roku 1932

nakladatel Otto Girkal

na Smíchově a vytiskl

„Pragotisk“ tamtéž.

Obálku navrhl

Jindř. Štýrský.

